

Zeitschrift: Museum Helveticum ad juvandas literas in publicos usus apertum

Herausgeber: Litteris Conradi Orellii et Soc.

Band: - (1751)

Heft: 24

Artikel: Apologia Socratis contra calumnias Aristophanis

Autor: Zimmermann, J.

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-394706>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 04.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Apologia SOCRATIS contra calumnias ARISTOPHANIS:

In qua simul, præter alia, aduersus MAX. TYRIUM
& J. CLERICUM ostenditur, male egisse præ-
stantissimum Virum, quod caussam suam
coram Judice non peroraverit.

Auctore J. ZIMMERMANNO.

I.

Sapientiam, & virtutis studium, viam esse
grassandi ad veram felicitatem, verissimum
quidem est, si virtutis ipsius indoles atque
natura spectentur. Hæc etenim mentem
homini clara perfundit luce, contra quasvis per-
niciosas vulgi opiniones animum munit; omnes
denique actiones ad rectam vivendi & agendi re-
gulam revocat, atque dirigit. Hanc viam qui
ingreditur, meito ab omnibus, qui vera rerum
pretia norunt, est laudandus. At si ita loquimur
virtutem in se spectatam contemplatur, vel ut
clarus loquar, dicimus, quales fructus ferre de-
beret Sapientiae & probitatis studium, si homines

tales essent, quales eos esse oporteret. Quod si enim multorum eorumque optimorum atque sapientissimorum Virorum Fata consideramus, liquebit, Viros de probitate morum, & Republi-
 ca optime meritos, hominum malitiam quammaxime expertos esse. Nec hoc mirum; paucissimi mortalium sapiunt, atque sciunt, quid sit naturae convenienter vivere. Hinc illi, qui excussis plebis opinionibus, veritatis & virtutis studio unice sunt dediti, saepissime parvi aestimantur. Quod si hoc a plebe tantum, quae plerumque it, quo itur, non quo eundum est, fieret, non admodum mirandum esset. Sed cum experientia testetur, Viros optimos multa perpessos ab illis, qui auctoritate & qualicunque eruditione plurimum valebant, facile colligi potest, cur adeo pauci omni tempore fuerint, qui acerrimo studio ad serena templa Sapientiae contenderint. Ita enim plerique natura sumus comparati, ut non tam virtutem ipsam, quam ea potius, quae cum ea conjuncta esse deberent, amemus. Ingens numerus est Virorum doctissimorum, qui asperrima experti sunt fata; nemo autem inter Gentiles (de his enim præcipue hic nobis sermo) qui Sapientia & morum probitate se commendarunt, clarius *SOCRATE*; nemo, qui acerbiora ob Sapientiae studium passus sit fata. Hic Optimus Vir, & Sapientiae humanæ ut *Val. Maximi* verbis utar, *terrestre Oraculum*, non solum a plebe, cuius ineptas opiniones, vitamque aversabatur, sed & ab illis, qui tum temporis literis operam dabant, Viris haud indoctis, at pessimis, gravissimis contumeliis affectus fuit. Argumento esse potest Comœdia impurissimi hominis *Aristophanis*, qui adspectante, & applau-

applaudente populo Virum integerrimum & de
Civium salute optime meritum deridendum publi-
ce propinavit: Probare hoc insuper potest, tra-
gica, quam expertus est Eximus Vir, mors.
Cum autem in eo simus occupati, ut Vicos egre-
gios falso Atheismi accusatos strenue defendamus,
æquum non solum ut idem officium ei præste-
mus, sed ut quæ spuriissimus Poëta objecit exa-
minemus. Cumque Illustris Huetius in notissimo
libello de imbecillitate Ingenii humani Socratem inter
Scepticos retulerit, ejus argumenta simul excutie-
mus & præter alia etiam ostenderemus, male fecis-
se Socratem, quod caussam suam coram Judice
non peroraverit. Neque dicet quis, frustra me
hoc facere, cum nemo sit vel leviter in Literis
versatus, qui putet Socratem jure Atheismi postu-
latum. Hoc enim non obstat, quo minus partes
illius suscipiamus; dignus quippe est Vir Eximus,
qui omni data occasione laudetur, & contra Ob-
trectatores vindicetur. Hoc dum facimus, ho-
nestis cogitationibus immorabimur, & nascetur
exinde quidam deamandæ virtutis ardor. Acce-
dit, quod nunquam defuturi sint homines Diis
iratis nati, qui nihil aliud possunt, quam melio-
res carpere. Interim non omnia, quæ in laudem
Socratis dici possent adferemus, sed ad nostrum
Institutum quammaxime erimus intenti. Stu-
diosos autem tanti Viri ad Xenophontem, Pla-
tonem, Max. Tyrium, Stanlaeum, Carpentarium,
Clericum, Brukerum, aliosque ablego.

II.

Sequar autem hic ARISTOPHANEM, qui Socratem,
ut notum, in Comœdia cui titulus; NUBES, qua erat

impudentia publice proscidit & perstrinxit. Non examinabo, qua occasione & quo tempore Comœdia sit habita; omnia, quæ eo spectant, eruditæ sunt excussa a D. Viris, qui splendidam Editionem Aristophanis ediderunt. Possunt autem accusationis capita ad IV. referri, quæ Aristophanes Celerissimo Philosopho objecit: Primo in eo culpat nimium Geometriæ & Astronomiæ Studium; 2.) asserit eum justum, & injustum perinde habere, & Artem Sophisticam exercere; 3.) accusat eum, quod adolescentes pecunia emunxerit; & 4.) nullum plane ab eo agnosci Numen calumniatur. Eamus per singula capita: Primum ergo objicit nostro nimium Geometriæ & Astronomiæ Studium. Act. I. Sc. I. quærerit Phidippides ex Parente:

Quidnam est mi Pater, isthoc ædium?

Respondet Strepsiades:

Ψυχῶν σοφῶν τῷ ἐστι φροντισμός
Ἐνθαῦτη τὸντος ἀνδρες, δι τον ὑρανον
Λεγούτες ἀναπειθετεν, ως ἐστι πνιγευς
Καὶ περι ἡμας οὗτος. ἡμεις δ' ἀνθρακες.

*Est animarum Sapientum Conciliabulum
In quo Viri habitant, qui de cœlo disputant
Et hominibus persuadent, quod furnus siet,
Nosque ambiat, & quod nos carbones simus.*

Act. I. Sc. II. quærerit Strepsiades, quid agat Socrates. Respondet discipulus:

Modo Chærephonem interrogabat Socrates
Quot aliquis pulex saltaret pedes suos
Nam forte Chærephontis admomorderat
Supercilium, atque inde insiluerat in caput

Socra-

Socratis. STR. & quomodo iſhuc mensus eſt Senex?
 DI. dexterrime: nam ceram liquefecit, & ei
 Duos immersit capti pulicis pedes:
 Refrigerato calceamenta adnata ſunt:
Quibus detraclis Spatium rei dimensuſ eſt.

Ibidem DI. cum inquireret
 Luna vias & ambitus & intuens
 Cælum ore hiaret: forte e teſto deſuper
 Felis cacavit nocturnus.

Ibid. DI. in menſa ſparsit exilem Cinerem: & veruſ
 Incurvato mox apprehendit circinum.
 Et pallium e palæſtra furtim ſuſtulit.

Versu 200. ait Strepsiades: Per Deum te quæſo
 Dic mihi quid hæc ſunt: Respondet diſcipulus
 Astronomia hæc eſt. St. Sed quid hoc? DI.
 Geometria St. Sed quam ad rem ſiet hoc uile?
 DI. Ad metiendum terram.

Alia lubens silentio tranſeo. Nemo enim eſt,
 qui non animadvertat, atræ loluginis ſuccum eſ-
 ſe, & meram æruginem quæ objicit impudentiſ-
 ſimus hiftrio. Quæcunque in os impudentiſ in-
 cidunt, effundit copioſe, ut populo corruptiſſi-
 mo placeret. Neque dubium etiam, quin poten-
 tiorum gratiam, & adplaſus, ſibi conciliare fue-
 rit aggressus. Boni enim plerumque Regibus, &
 Principibus invisi, & aliena Virtus ipliſ formido-
 loſa eſt. In quo quam male egerit Poëta, nemo
 non videt. Hoc certe erat oleum addere Camino.
 Si iſanos Rhetorum, & Sophistarum clamores,
 ineptias, vitilitigandi pruriginem, perſtrinxifſet,
 non vituperio, ſed laude dignus fuiffet; cum nc-
 tum ſit ejusmodi animalia ſuperba, & diſputacia
 adolescentium animos corrumpere, atque æquum-

justumque præsertim eo, quo vivebat tempore, invertere. At partium studia impediverunt Poëtam quo minus hoc ficeret. Verum interim est, Socratem Geometriæ etiam, & Astronomiæ operam dedisse, quod studium vituperare demum is poterit, qui veræ Eruditionis gustum non habet; præterquam enim quod mentis aciem mire acuant hæc Literarum studia, amplissimum usum habent in Societate Civili. At his Literis per omnem vitam ita vacare, ut ea quæ ad mentis emendationem pertinent, negligas parum rationi & prudentiæ convenit. Hoc autem morbo non laborabat Socrates. Xenoph. Lib. IO. cap. 7. testatur, eum Astronomiæ vacasse, quantum ad mensum, dierum, festorumque cognitionem necesse esset, seu ut Plato Lib. VII. de Legibus testatur, ut Astrorum, Solis & Lunæ cursus atque ita dierum ordinem in mensum curriculo, & mensum anni cursum, tam stata atque convenientia festis ac Sacrificiis tempora hanc ignorarent, non vero, quod dicto loco monet Xenophon, ut ea quæ non sunt, in eodem ambitu sydera, eaque vaga vel errantia, aut ipsorum a terra intervalla & circuitus cognosceret. Idem de Geometria sensit, eamque ex scito Socratis teneris adolescentium animis instillandam esse testes sunt Plato & Xenophon, quorum loca diligenter adduxit Vir Lit. Elegantiorum longe petitissimus, Ezech. Spanheimius pag. 279. Edit. Küstneri. Confirmant hæc omnes, qui de dictis factisque Socratis aliquid memoriac prodiderunt. Eusebius H. Eccl. Lib. XV. Sect. LXII. ex Xenophonte ostendit, ut verbis ipsius utar;

Οἱ των Ἑλλήνων ὁ σοφότατος Σωκράτης τας ἐπι των προειρητικῶν φυσιολογικῶν μεγάλα φυσικὰ μαρτυροῦσες ἀπεδεικνύειν, ὡς περι αὐχετικῶν τω βιω καὶ ἀκαλαπτί-

καταγειθομενς. Idem probat Cl. Alexandr. Stromat. Lib. I. In genere nota sunt verba *Varronis* apud Ciceronem, Acad. Quæst. Lib. I. Sect. 15. dicentis: *Socrates mihi videtur, id quod constat inter omnes primus a rebus occultis, & ab ipsa natura involutis, in quibus omnes ante eum Philosophi occupati erant, avocavisse Philosophiam, & ad vitam communem adduxisse;* ut de virtutibus & vitiis, omninoque de bonis & malis rebus quereret, cœlestia autem vel procul esse a nostra cognitione censeret, vel si maxime cognita essent, nihil tamen ad bene vivendum conferre. Hic locus autem non ita est intelligendus, quasi, aut ipse profsus disciplinas illas negligeret, aut aliis negligendas esse juberet; sed quod in primis corruptis Civium suorum moribus medicinam adferre voluerit. Xenoph. libro citato apud Eusebium ait: Καὶ πρῶτον μὲν περὶ αὐτῶν ἐσκοπεῖ πόλεσ πόλε νομισατές οὐανως ἡδη τα ἀνθρωπίνα ἐσθεναι ἐρχονται περὶ των τοιχτων φρουρίσειν ἢ τα μὲν ἀνθρωπίνα παρεντες τα Δαιμονία δὲ σπουδεις, ἡγενήται τα προτικοντα περιτειν. Et primum quidem in illis hoc spectabat, utrum se rerum humanarum abunde peritos esse rati, ad superiores illas studium curamque transferrent, an vero cum neglectis humanis divina rimarentur, suo sibi munere officioque fungi viderentur. Ex quo satis patet, quo temperamento usus fuerit Socrates. Duo hic notanda sunt, quæ singularem Excellentissimi Viri prudentiam satis superque ostendunt. Primum est, quod voluerit, ut teneræ ætati prima Geometriæ Elementa traderentur, quod sane consilium optimum est. Ita enim ingenium humum mature acuitur, atque præparatur, ad graviora studia rite intelligenda, accuratissimeque examinanda. Hæc efficient, ut Logomachias ma-

ture evitent Juvenes, neque omnia statim quæ traduntur, credant. Commendarunt hoc studium nostra ætate Viri Ingenio & Eruditione Nobilissimi, *Lokius*, *Malebranche*, *Werenfelsius*, *Wolfius*, *Croufazius*, aliique, & magis hoc necessarium est, quam figuræ Syllogismorum ad digitos numerare posse. At non omnes Scholarum Moderatores hoc intelligere vel possunt, vel volunt. Multi mathematicas disciplinas ita horrent, ut pueri Spectra. Secundum quod in hoc Viro laudandum existumamus, est quod studia quidem præclare excoluerit, ita tamen ut probitatis morum primam & præcipuam habuerit rationem. Multi Eruditi in eo communiter peccare solent, quod cum præcipuo quodam studio unam atque alteram scientiam excolant, ea tamen plerumque, quæ ad mores pertinent, vel negligant, vel parum curent. Multos ex iis, qui humaniores, uti vocantur, Literas studiose pertractarunt, in hoc graviter impedito, historia rerum inter Eruditos gestarum abunde docet. Alii non tantum ea, quæ ad Ethicam pertinent, negligunt, sed omnia alia studia, quibus nunquam vacarunt, spernunt. Quicquid autem sit de cultura hujus vel illius studii, alienum certe a ratione est, velle immorari ius, quibus ingenii acumen & nominis fama paratur: negligere autem ea, quæ ad consequendam mentis tranquillitatem & salutem facere possunt. Multi v. gr. Rabbinicis aut Antiquitatis studiis inhiant, qui per omnem vitam vix unquam Compendium Ethicum evolverunt. Ita nesciunt mortales vera rerum pretia æstimare. Neque dubium itaque, quin Socrates merito in hoc negotio singulare Sapientiae suæ exhibuerit Specimen.

III.

At redeamus ad Objectiones Aristophanis. Secundum crimen quod Socrati objecit est, quod is non solum justum & injustum perinde habuerit; Sed & quod pestilentissimum hunc errorem Adolescentibus instillaverit. Act. I. Sc. I. Strepsiades ita loquitur:

Οὐλοι διδασκεται αργυριον οὐ τις διδω
Λεγονται νικαν καη δικαια παρισκω

Hi

Docent, si modo quis argentum illis det, hominem
Orantem caussas, aequum & iniquum vincere.

Et ne obscurum sit, quos intelligat Phidippides ait:

τις αλληλουχος
τις ωχριστας, τις ανυποδηλος λεγεις
Ων ο κακαιδαιμων Σωκρατης καη Χαιρεφων

Paulo post haec verba ait Strepsiades:

Ειναι περι ουλοις φασιν αρμφω τω λογω
Τον ιρειτον ος τις εισι, καη τον ιγλονα.
Τελοι τον ετερον τον λογον, τον ιεσονα
Νικαν λεγονται φασι ταδικωται.
Ην ον μαθης μοι τον αδικον τελον λογον.
Α νυν οφειλω διε σε τελων των χρεων
Ουκ αν αποδοιν γδ' αν οβολον ωδεντο. i. e.

Ajunt penes illos esse sermonum duo.

Genera: unum superius & inferius alterum.

Et ex his alterum sermonem, qui fieri

Inferior, vincere perorando iniquissima:

Quod si ergo injustum hunc sermonem addiscas mihi
Horum ne obolum quidem cuiquam ego persolvero.

Infra inducitur *Philippides*, probaturus, jure posse Parentem *Strepsiadēm* a se filio verberari, imo εὐ^ειναι πατέρι δίκην; unde etiam *Judices Athenienses* ei objecerunt, quod esset τον ἄπτω λογον κρείτω ποιων, καὶ ἄλλες ποιων. Vide cumprimis *Actum tertium. Scenam II.*

Quod si impactum hoc Crimen ex monumen-
tis Veterum posset probari, actum esset de exi-
stimatione *Socratis*. Quid enim pestilentius exco-
gitari posset, ad animos hominum pervertendos,
& discordiarum semina spargenda hoc errore? sa-
ne hac ratione omnia Societatis vincula rumperen-
tur, nec esset hospes ab hospite, frater a fratre
tutus. At notissimum est, *Aristophanem κωμῳδειν*.
Is certe & alii ei similes Poëtæ, artem justum &
injustum perinde habendi callent. Specimen hīc
ante oculos habemus: novit rethores sui tempo-
ris de quavis re in utramque partem disputasse:
hoc vero non tangit, sed innocentissimum Virum
a crimine hoc alienissimum acerbissime perstringit.
Quid autem hoc aliud est, quam τον ἄπτω λογον
κρείτω ποιειν? Sophistas autem hoc morbo tum
temporis laborasse notum est; audiamus quædam
testimonia. *Socrates* ipse apud *Platonem* in *Euthy-*
demo pag. 272. de iis ait: Οὐτω δέσνοι γεγονασιν εἰ
τοις λογοις μαχεσθαι τε καὶ ἐξελεγχειν το ἀει λεγομε-
νον δόμοις, εἰ τε φευδος, εἰ τ' ἀληθες ή. i. e. Tan-
ta in dicendo facultate valent, ut & decertare, & id
quod in medium adfertur refutare possent, seu verum
sit, seu falsum: De *Protagora* ait *Gellius lib. 5. cap.*
3. Is tamen *Protagoras* insincerus quidem *Philosophus*, sed
acerrimus *Sophistarum* fuit, pecuniam quippe ingentem,
quum a discipulis accepisset annuam, pollicebatur, se id doce-
re,

re, quanam verborum industria causa infirmior fieret fortior, quam rem græce ita dicebat τον ἄπτω λογον πρειττω ποιειν. De Gorgia Leontio refert Cicero libro 2. de Fin. De quacunque quæstione dicere solitum in conventu poscere quæstionem, id est jubere dicere, qua de re quis vellet audire. Audax, addit Cicero, negotium: dicerem impudens, nisi hoc institutum postea translatum ad Philosophos nostros esset. Sed & illum, quem nominavi & ceteros Sophistas, ut e Platone intelligi potest, lusos videmus a Socrate. Plutarchus quæst. Plat. initio de hisce temporibus loquens ait: Καὶ γαρ ὡσπερ ἐκ τυχης τοτε φοραν γενεθαι συνεβη σοφιστων ἐν τη Ἑλλαδι, καὶ τυτοις οἱ νεοι πολυτελευτες αρχυριον ὀμικτος ἐπληρώντο καὶ δόξοσοφίας καὶ λογων ζηλε σχολιν καὶ διατριβας ἀπραντυς ἐν ἔρισι καὶ φιλοτιμiaς αγοντες, καλον δε καὶ χρησιμον οὐδὲ ὅτιν. i. e. Ea tempestate quasi fortuna quadam Sophistæ in Græcia proveniebant frequentes; quibus multa numerata pecunia implebantur adolescentes superbia, scientiæ opinione, studio disputandi, ita ut otiosi & inertes in rixis, & contentionibus ambitiosis tempus tererent. Longe aliter de Socrate loquitur Xenophon Memorab. Lib. I. Cap. I. quod ille semper de rebus humanis dissereret τι δικαιον τι αδικιον. considerans quid pium esset, quid impium, quid honestum, quid turpe, quid justum, quid injustum. De semet ipso loquens in Apolog. apud Plat. pag. 12. ait: οὐδεν γαρ ἄλλο πραττων ἡγω περιερχωμαι ἢ πειθῶν ὁμως καὶ νεωτερυς καὶ πρεσβυτερυς μητε σωματων ἐπιμελειας μητε χρηματων προτερον, μητε ἄλλα τινος θτω σφοδρα ως της Φυχης, ὅπως ως αριστη ἐσαι λεγων ὅτι οὐκ ἐκ χρηματων ἢ ἀρετη γινεται, ἀλλ' ἐξ ἀρετης χρηματα, καὶ τ' ἀλλα αγαθα τοις ἀνθρωποις ἀπαντα καὶ ιδια καὶ διμοεια. Et quid opus pluribus verbis? Audiantur

Plato,

Plato, Xenophon, Veteres in universum omnes, qui praeceptorum ipsius memores sunt. Impudentissime igitur calumniatus est Optimum Virum, Aristophanes. Hæc autem calumnia eo erat mor-dacior & virulentior, quod *Socrates* sua disputandi rationes, homines parum gnaros, in suspicionem hujus rei addoxit. Notum enim est, eum in congressu & familiaribus *Colloquiis* perpetua usum esse *Ironia*: solebat nimicum, ne eos, quibus-cum disputabat, offenderet, perpetuam ignoran-tiam opinionum, de quibus agebatur, præ se fer-re, & per varias quæstiones eos vel invitatos ad er-toris confessionem adducere, quod sane iis, qui non satis in hac re exercitati erant, suspicionem poterat inj cere, eum utramque in partem dispu-tando gloriam quærere, at quamvis forte unus vel alter literarum rudis in eam devenerit cogita-tionem; dubitandum tamen non est quin *Aristo-phanes* Vir haud indoctus, probe sciverit, quo animo hoc fecisset *Socrates*, cum in publicis conven-tibus, & in magna frequentia, de hac re dissere-ret.

IV.

Possemus hic subsistere & ad tertiam objectio-nem examinandam progredi; Sed cum ante ali-quot annos Vir Cl. P. D. *Huetius* in libello post-humo de imbecillitate ingenii humani, probare aggressus esset, *Socratem Scepticum* suisse, audiendæ sunt, Viri D. rationes: loquitur autem pag. 105. ita: *Socrate ayant remarqué, que les Hommes ne sca-vent rien, il le declara hautement & fit profession de ne rien scavoir, & il crut, que ce fut par la qu'il merite l'elogie, qui lui fut donné par l'Oracle d'Apollon d'être le plus sage de tous les homes; Le souverain point de*

de la Sageſſe étant de reconoître ſon Ignorance. Cum autem non ignoraret Eruditus Præſul, diſſentientes ad conſuetam Socrati Ironiam provocaturos ita reſpondet pag. 106. quelques uns ont pretendu, qu'il ne parloit pas ſincèrement, lors qu'il tenoit ce langage, mais par Ironie ou par Modeſtie pour rabbatre la vanité des Sophiſtes, qui fe vantoient follement de ne rien ignorer & d'etre toujours prêts de diſcouvrir ſur toutes ſortes de matière: Si cela eut été ainsi il n'eut perſeveré ſi conſtamment dans l'aven public, qu'il faifoit de ſon ignorance, principalement, lors qu'il parlloit a ſes amis, & a des gens graves & ſérieux & lors qu'il n'y avoit nulle occaſion de decrifier les Sophiſtes. Il n'eut pas examiné toutes choses comme il avoit coutume de faire conformément à cette doctrine, & il n'eut pas donné une ſi fauſſe interpretation, & ſi contraire a ſes ſenti-ments, a l'Oracle, qui avoit rendu témoiſage a ſa Sageſſe: ita Huetius.

Reſpondeamus, verum eſſe, Socratem non ſe-mel dixiſſe ſe nihil ſcire. At quæritur utrum hæc propositio ita ſit intelligenda, ut ea denotare voluerit Socrates, plane nullum dari Véritatis Cate-rium, an vero per modeſtiam, & reſpectu habito ad Eruditos ſui temporis ita fuerit locutus. Po-ſterius nobis vero ſimiſia videtur Prius: non item. Rationes ſunt ſequentes: Primo ubique Socra-tes hunc eſſe Sophistarum morem contendit, ut nihil certi definientes, utramque in partem ſine ullo certo fundamento diſputent. Legatur inte-ger Dialogus Platonis Euthydemus, in quo Sophiſtas ob id reprehendit, quod ſi in eodem hæſiſſet luto, qua fronte tandem alios reprehendere po-tuifſet? 2. ex ipſa lectione Platonis & Xenophontis conſtat,

constat, cum in rebus moralibus certitudinem admississe. Ita demonstravit existentiam Numinis, ejus Omnipotentiam, Providentiam, de quo, cum Religionem ipsius examini submittemus, prolixius agemus. Agnovit dari leges naturales, & discrimen esse intrinsecum inter justum, & injustum. En locum ex Xenoph. Lib. 4. p. 508. Itaque ego o Hippia idem dico justum, atque legibus obtemperare, quod si tu aliter sentias profer; at Hippias recte neque mihi secus de justo est ut sentiam. Non scriptas autem quasdam o Hippia cognovisti esse leges? has, inquit, quae quidem ubivis locorum similiter habentur, putasne tu igitur eas esse ab Hominibus latae? At id quonam pacto, cum neque in unum omnes convenire possint, neque unius sint linguae? quos igitur tu putas has leges tulisse? Ego quidem Deos putem hominibus easdem dedisse leges, nam Lex quidem apud omnes homines una est, ut Deos colas, & ut Parentes item honores ubique jubet lex, ait: & hoc inquit, neque Parentibus licere commisceri cum liberis nec liberis cum Parentibus. Non mihi videtur o Socrates ista esse divina iex. Quidni? quoniam inquit Hippias sentio quosdam esse ejus transgressores. Respondet Socrates equidem cætera permulta transgrediuntur, sed suppliciis afficiuntur, qui a Diis impositas leges transgrediuntur, quæ quidem nullo modo homines effugere possunt, veluti, qui ab hominibus positas transgrediuntur, tum quod lateant, pœnam effugiunt, tum quod vi superant. &c. &c. Hic locus ut innumera raceam satis ostendit, Socratem credidisse dari quasdam leges divinas ratiocinatione sola colligendas, easque vel pœnam, vel præmium sequi. De his utramque in partem methodo Scepticorum non disputavit. Neque creditit cum iis, nullum dari inter justum & injustum discrimen,

crimen, sed earum legum vinculum ab existentia,
 & voluntate Numinis prudenter repetit. Hinc in
Eutyphrone apud *Platonem* p. 8. ait: *Neminem quæ-
 rere vel dubitare, quin is, qui alium interficerit, in-
 justitiam commiserit, de circumstantiis tantum dubie-
 oriri: verba græca ita sonant: Ἀνθρωπῶν -- οὐδὲ
 τίνος οὐκεῖται αἱμοιβητυντος ὡς τοις ἀδικοῖς ἀποκτεινο-
 τα, οὐ καὶ ἄλλος ἀδικοῖς τι ποιεύτα δτιεν, οὐδὲ οἱδοντας
 δικην -- -- ἀλλ' εἰπειν ιώς αἱμοιβητες το τις ἐστι
 οἱ ἀδικοῦν, ναὶ τι δρων ναὶ ποτε. Unde *Illustris Vir*
 hypotheseos defendendæ nimio abreptus fuisse vi-
 detur studio. Neque tamen diffitendum, eum
 testem pro se *Ciceronem* citare qui *Acad. Quæst. Lib.*
 4. Sect. 74. sub persona Philosophi Academiæ no-
 væ addicti, ita ait: *Parmenides, Xenophanes, mi-*
nus bonis quanquam versibus, sed tamen illis versibus in-
crepant eorum arrogantiam quasi irati, qui cum sciri
nihil possit, audeant se scire dicere. Et ab his ajebas
removendum Socratem & Platonem. Cur? an de ul-
lis citius possum dicere? vixisse cum his equidem video:
ita multi sermones perscripti sunt, e quibus dubitari
non possit, quin Socrati visum nihil posse sciri. Excepit
unum tantum, scire se, nihil se scire: Respondemus
ad h. l. primo observandum hominem loqui, qui
simili errore delusus veteres quosvis Scepticos
fuisse probare sustinuit. Sect. XV. ejusdem libri
Socratem & Platonem e numero Scepticorum eximit
Cicero. Imo Acad. Quæst. Lib. I. Sect. 15. præ-
clare explicat qua ratione illud nihil scire intelle-
xerit: Socrates inquit, in omnibus fere sermonibus,
qui ab iis, qui illum audierunt perscripti varie copiose
sunt, ita disputat, ut nihil affirmet ipse, refellat alios:
nihil se scire dicat nisi id ipsum, eoque præstare cæteris,
quod illi, quæ nesciant, scire se putent; ipse se nihil
*scire,**

scire, id unum sciat: ob eamque rem se arbitrari ab Apolline omnium sapientissimum esse dictum, quod haec esset una omnis Sapientia non arbitriari sese scire, quod nesciat. Hæc ultima verba satis declarant, quo sensu dixerit Socrates se nihil scire: nimisrum tanquam prudens Philosophus animadvertebat cognitionem nostram arctis esse circumscriptam limitibus, atque adeo ineptos eos esse, qui ob qualemcumque cognitionem rerum altos gerunt spiritus. (2.) neque existimandum, si quando Socrates apud Platonem cum primis dubitanter loquitur, universalem eum ἐποχὴν adprobare. Plato tortuoso dicensi genere usus sine dubio prouti e re sua esse putavit, induxit loquentem Socratem. (3.) tandem ex universa Philosophia Socratica ratione & indeole esset demonstrandum, quod aut aperte Scepticismum defenderit, aut saltem ita sermonem semper instituerit, uti palam constet, eum non credidisse dari certum aliquod veritatis Criterium. Hoc autem vix ex veterum monumentis certo poterit probari. Nullus autem dubito, quin singularis illa ratiocinandi methodus, qua usus est, in causa fuerit hujus suspicionis: interim in ipsa ratiocinationis ejus methodo haud pauca adsunt vestigia, sententiæ quam defendimus: ita Xenoph. libro 4. ait: *cam iſe aliquid oratione percurrebat, per ea progrediebatur, quæ maxime essent in confesso, quod esse hunc modum tutum existimaret ratiocinandi.* Itaque cum aliquid dicebat omnium maxime quos ego novi Auditores ut adsentirentur efficiebat, si ea, de quibus ei conveniebat cum eo quicunq; colloquebatur, essent vera, tum vero juxta hanc methodum vera & re. Ita erat ratiocinatio, sin minus argumentatio, quæ a Dialecticis ad Hominem vocatur, cuius interdum ma-

ior est efficacia quam veræ demonstrationis. Scio quid oppositus sit *Illustris Præsul*: nimitum concedet, Socratem ex iis concludere, quæ sibi ad adversariis concessum iri, animadvertisset; at quæri, utrum hæc ipsa, quæ concedebantur, ab ipso pro immotæ veritatis principiis habita fuerint nec ne. Respondeamus autem non pauca dari vestigia, ex quibus pateat, eum, ea in ratiocinando præstruxisse fundamenta, quæ pro certis ipsem habuit. Ex. gr. apud *Xenoph.* Lib. 2. pag. 464. occurrit colloquium, quod habuit cum filio suo *Lamprocle* minus æquo animo acerba convicia matris ferente. Quærerit igitur ex filio, utrum existumet, ingratum animum esse peccatum; quod cum concessisset filius, ostendit, eum graviter peccaturum Deosque & homines iratos habiturum, si matrem iræ impetum non sustinentem, minus coleret. Apparet ex hoc, fundamenti loco posuisse Socratem; ingratum hominem contraria legem agere. Quamvis autem hæc propositio non sit ex veritatis primo primis, ut ita dicam, petita; tamen est ex propositione certissima, evidentissimaque, quæ non minus videtur certa, quam illa Geometratum, omnes anguli trianguli simul sumti, æquales sunt duobus reectis: quæ itidem ex certissimis axiomatibus constat. Neque insuper, quod tamen contendit *Huetius*, credibile est, Socratem in familiaribus semper colloquiis ita locutum fuisse, ut perpetuam sectati videretur *ans. 4.* Certe in *Xenophontis Oeconomico* non semel deposita ἐγωνευοντος persona sine ambagibus animi sui profert cogitata, id quod supra de Ignorantiae confessione ex *Ciceronis interpretatione* audivimus, constat. Idem confirmat *Plato* in *Theæteto* dicens:

Κινδυνεύει τω ὄντι ὁ Θεος σοφος ἐίναι, καὶ ἐν τῷ χρησμῷ
τύπῳ τύπῳ λεγεῖν, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλιγά τινος
ἀξία ἔστι καὶ ψέματος. Καὶ φαίνεται τύπῳ λεγεῖν του
Σωκρατινοῦ προσκεχρηστοῦ δὲ τῷ ἐμῷ ὀνοματίᾳ, ἐμε πα-
ραδειγματικούμενος. Ὡσπερ ἀντίοι ὅτι γάτος ὑμῶν,
ἢ ἀνθρώποι, σοφοτάτος ἔστιν ὅσις ὥσπερ Σωκρατης ἐγ-
γνωκεν ὅτι ψέματος ἀξίας ἔστι τη ἀληθεία πρὸς σοφίαν.
i. e. *Solum ergo Deum esse vere sapientem, & in O-*
raculo illo hoc dicere putabat, humanam Sapientiam
parvi, imo nihil pendendam esse; quod vero Socratem
dixisset, usum esse suo nomine, & Exempli instar ipsum
protulisse; quasi dixisset: Is demum vestrum ὁ Homi-
nes, sapientissimus est, qui ut Socrates, intellexit, se
revera nullius esse pretii, ad Sapientiam quod attinet.
Confer J. Clericum *Sylv. philolog.* p. 194. Atque
hæc de Scepticismo Socratis sufficiunt. (*)

V.

Transeamus ad tertiam Aristophanis objectionem,
seu Calumniam potius audiendam: objicit Socrati
quod discipulos pecunia emungere soleat.

Act. I. sc. I.

‘Οὐτοις

(*) Addendum hisce: *Socratem*, dum de Ig-
norantia nostra locutus est, ut plurimum ad quæ-
stiones physicas respexisse. Notum enim est Præ-
ceptores, quibus usus est Vir Summus, ut plu-
rimum de origine adspectabilis mundi disseruisse,
neque tamen certi quid attulisse. Notum insuper
Socratem cum Heraclito credidisse, corpora in per-
petuo fuisse fluxu, atque adeo perpetuae mutatio-
ni esse obnoxia.

‘Οὐτος διδασκεῖ’, αἰργυρίον ἢ τις δίδω,
Δεγούλας νικαν καὶ δικαιος καέδικα.

Hinc Strepsiades cum Socrate colloquens, inquit;
Μιθόν δ' ὅντιν' αὐτὸν προσῆτη μὲν, ὅμηματα τοι κοιλαθησειν
Ἴγε Θεος, mercedem me dare quamcumque pactus fue-
ris testor Deos. Ad verba v. 98. Scholiastes hæc ha-
bet: Καὶ τέλο ψευδες, διαβολης χαρην. Ουδεις
μιθόν ἐτελει Σωκράτει. Ἐπει ἐκενος ἐφασκε μη-
δεν ἐιδεναι. Διοπερ καὶ ὑπο Πιθίας σοφος ἐκριθη. Τέλο
γαρ αὐτὶς πρωτον ἐκρινεν ἐναι σοφον. Το γνωρισαι
ότι μηδεν οίδε. Πως δὲν αὐτὸν ἐπραχτέλο παρε-
των συνονιῶν ὁ λεγων περι αὐτὸν οὐδεν οίδε. Quam
vera hæc sint, ex antecedentibus patet, neque eti-
am si verum esset, recta esset defensio. Hinc re-
tissime D. Küsterus ad hæc Scholiastis: *Male ra-*
tionem concludit Scholiastes, si hoc solo arguento,
quod Socrates dixerit se nihil scire, evinci posse pu-
tat, eum malam mercedem a discipulis suis exegis-
se, utpote qui nihil haberet, quod eos docere posset.
Nam docendi utique & instituendi sunt Juvenes,
antequam ratione scire possint, se nihil scire. Do-
ceta quippe hæc ignorantia est, ad quam ut perve-
niantur, & disciplina & multarum rerum scientia
opus est. Nimirum sapiens cum dicit se nihil scire;
scientiam suam cum tota rerum natura comparat,
cujus tantam esse immensitatem videt, ut scientiae
fræ modulum cum ea collatum ne puncti quidem vi-
cem obtainere facile intelligat. Eadem scientia ma-
gna est, & suspicienda, si comparetur cum captio
vel potius ignorantia & falsa opinione aliorum ho-
minum, qui ob hoc ipsum, quod revera nihil sciant,

nec unquam cogitatione sua arctissimos Sensuum li-
mites transcederunt, multa vel potius omnia se-
scire putant. Ita rectissime Küsterus. At ut dire-
cte Calumniatorem aggrediamur, dicimus nihil
magis a moribus Socratis alienum fuisse, quam
hoc. Hinc illam μιθαρυκην apud Platonem ſexpis-
ſime exagitat, ut in Euthydemō pag. 304. aperte de
Sophistis ait Socrates, quod Comicus objicit διδα-
χαι τον ἐθελούται σέργυρου ὀγγαί. Apud Xenoph.
memorab. Cap. 2. Sect. 7. de Socrate. Εθαυμα-
ζε δε αὐ τις αργέτην ἐπαγγελλομενος, αργυριον
περιτοῦ, mirum ipſi videbatur eum, qui virtu-
tem profiteretur, pecuniam exigere. Notum est il-
lud Colloquium, quod habuit cum Antiphone, ip-
ſum reprehendente, quod mercedem non postula-
ret: confert eos, qui mercede accepta diſciplinas
alios docent, cum formosis puellis, stupro corpo-
ris elegantiam formæ aliis communicantibus, se
vero cum eleganti puella virtutis amore Viro pro-
bo nubenti. Tandem etiam accedit Laërtius lib.
2. dicens: μιθον τε ὁδεναι ἐισεπεραξεῖο mercedem
nullam exigebat, nempe a discipulis, quem antea
dum in Officina lapidaria adhuc ageret, stipes ad
ufum vitæ necessarias cepisse, idem dixerat Laërtius.
Imo tantum aberat, ut accepisset a discipulis pecu-
niā, ut etiam dona ab amicis & divitibus oblata
respueret: testatur id Aelianus Var. Hist. 9. cuius
verba latine tantum dabo. Alcibiades ambitione
quadam munificus complura magnaque dona Socrati
dono misit. Cum ergo Xantippe miraretur donorum
amplitudinem, & ea cuperet accipere, dixit Socra-
tes, quin & nos certemus liberalitate cum Alcibia-

de, & ea quæ ab ipso mittuntur non capiamus ad declarandam & nostram animi magnitudinem. Hinc Alcibiades ipse in Convivio ait; Socratem difficilius pecuniis quam Ajacem ferro domari posse. Eum autem morem servabat Socrates, ne Sophistas pecuniae studio deditos, imitaretur, & quod innoxia naturæ desideria sequens, paucis esset contentus vitæ adminiculis. Hoc ultimum testatur Xenaph. Mem. Lib. I. Nam usque adeo, inquit, frugalis erat, ut haud sciam num quis lucrum tam exiguum labore suo faceret quod non alendo Socrati sufficeret. Quippe Cibi tantum sumebat, quantum jucunde comedeleret. Ad eam sic paratus accedebat, ut si desiderium abstinorum ei esset. Etiam quivis potus ei gratus erat, propterea quod non biberet, nisi sitiret. Si vero nonnunquam invitatus ad cœnam vellet accedere, tum id, quod difficillimum est, plurimis, caverre scilicet ne quis se replete ulterius quam commodum sit, ipse perquam facile cavebat. Illis autem qui hoc facere non possunt, auctor erat, ab iis, ut sibi caverent, quæ suadent, ut tametsi quis non esuriat, nihilominus tamen edat, ac non sitiens bibat. Quod si tamen Socrates, qua erat paupertate, vel maxime mercedem oblatam accepisset, ut vitam toleraret, atque sustentaret facilius, an dignus fuisset, ut tanta verborum acrimonia eum exciperet Comicus aliquis, quorum mos est, muscarum instar, culinas sectari, & aliena vivere quadra? quid si nostris temporibus vixisset Aristophanes, quo plerique docentes ita pecuniae inhiant, ut vel ob hoc unum ad litteras animum adjunxisse videantur? Utinam adolescentuli nunquam grandi pretio difficiles emerent augas! at de his jam quidem nos non agimus.

VI.

Pervenimus tandem ad quartam eamque gravissimam calumniam. Contendit Poëta Philosophum nostrum Numen tollere, Deos patrios rejicere, & novos Deos introducere. Act. 3. Sc. I. *Strepia-des*:

*Ecce autem, ecce Jovem Olympium; quæ insanias
Te isthac ætate credere, esse aliquem Jovem.*

*Ph. Quid tu isthacrides quod verum est? St. quia video
Te esse puerum, & sapere Senum deliria.*

Ph. Quid est. St. Jurastin' modo nunc Jovem?

*Ph. Evidem. St. Viden ergo quam bonum sit discere?
Ab mi Phidippide, non, non est Jupiter.*

Ph. Quis ergo alius? St. Turbo imperat expulso Jove.

*Ph. Papæ, quas tu nugas agis? St. Atqui isthuc scias
Ita se habere. Ph. Quis hoc dicit? St. Noster Socrates.
Et Chærepho, qui novit passus pulicum.*

Denuo eodem loco Socrates ad *Strepiaadem* μη ληγοντς, εκ ζευς. Act. V. Scena III. ait: *Strepiaades*:

*Me miserum & stupidum; quantum insanivi modo
Quod Socrati credens, abjeci omnes Deos.*

Act. I. Scen. 4. & sequentibus objicit Socrati, quod solas nubes pro Diis habeat; fulmina, tonitrua, aliaque insolita cœli φαινομένα, nubium casu cadentium & in se irruentium motui adscribendo. Unde patet Aristophanem non tantum eum spreti cultus publice recepti impugnare; sed simul tueri velle, eum omnis Religionis hostem esse. Vide Act. I. Scen. IV. ibi *Strepiaades*:

Sed

Sed quæso unde ignitum illud fulmen decidit? hoc
doceas me. Nam feriens nos & frigore percellit & ambu-
rit: & æquus Juppiter hoc ipsum in perjuros celsa
jaculatur ab arce. SO. Et quomodo (tu fatue &
Lunatice qui Saturnia oles) si perjuros fulmine plectit,
quomodo non etiam ille Simonem atque Theorum, at-
que Cleonymum eodem sacro percutit igni? quandoqui-
dem supra modum & illi perjuri: sed in ædem ipse su-
am jurit & concutit, aut excelsa cacumina Suni aut ri-
gidas quercus. Quid ab his patitur? numnam pejerat
ilex? In sequentibus clarius adhuc loquitur Strep-
siades, edocetus scilicet a Strepfiade ita Socrates:
Ergo jam nihil aliud Deum esse credes numina præter
hæc nostra Chaos, Nubes, & Linguam tria primordia
rerum. St. Imo aliis Diis ne loquar ego quidem (li-
cet offerar ipsis obviam) neque sacrificem, neque litem,
neque thus ingeram in aras. Verbo de effectibus, quos
solent edere nubes, tonitrua, loquitur, vel
loquentem potius inducit Socratem Comicus uti
solent illi, qui prorsus omnem Numinis & exi-
stentiam & providentiam rejicere solent. Vide
Illustris Spanhemii Observat. ad Act. I. Sc. 4. Adde
ejusdem notas ad v. 125. Pluti, ubi alia loca ex
Æschylo adducit, ex quibus omnibus patet, Ari-
stophanem voluisse ostendere, Socratem sacra & pro-
fana perinde habere, licet Plato & Xenophon in eo
potius causam ipsius tueantur, quod non negle-
xit aut publice proscripsit Deos patrios.

VII.

Juvat igitur hæc omnia diligentí submittere
exāmini atque dispicere, utrum Numen omne
sustulerit Socrates. Apud Xenoph. Lib. 4. pag. 503.
edit. Bas. existentiam & Providentiam Numinis aper-

te fatetur: ita enim ex versione Bessarionis loquitur Socrates: Dic mihi o Euthydemus, venitne tibi unquam in mentem, quomodo diligenter omnia Dei immortales, quibus indigeant homines, crearunt? Ac ille. Non adepol ait. Non scis, inquit, quod cum luce egeamus, hanc Dei nobis praebuerunt? ita ait mehercle: quæ si non esset, nihil inter nos & cæcos interesset, quod ad oculos quidem attinet. Atqui cum quiete etiam indigamus, noctem nobis, quietis optimum tempus fecerunt. Hoc igitur, inquit, omnino gratiarum actionem meretur. Sol vero cum lucidus sit horas diei cæteraque omnia nobis declarat. In nocte vero cum ipsa tenebrosa sit, stellas in caelo fixerunt, per quas horas noctis nobis notificatis, multa, quæ oportet, agimus. Ita est, ait. Ac luna quidem non modo noctis, sed etiam mensis partes nobis manifestat. Vehementer ait. Quod autem cum nutrimento nobis opus esset, inquit, hoc e terra nobis Dei produxere, ac tempora ad istud congrua praebuere, quæ nonsolum quibus indigemus multa atque diversa, sed etiam quibus delectaremur, afferrent. Quid tibi videtur? Magnæ, ait esse, Clementiæ. Quod autem aquam quoque nobis rem pretiosam praebuerunt, plantis ad augmentum una cum terra aptissimam, nobis cum aliis simul cibariis nutrimentum, quæ cum misceatur alimentis, parabiliora, utiliora ac delectabiliora ea facit: & quoniam plurimum ejus indigemus eam suppeditat nobis abundantissimam? & hoc ait, Providentia est. Quod autem ignem, inquit, nobis dederunt, frigus arcentem, tenbras dissolventem, ad omnem artem amniaque utilitatis gratia hominum facienda cooperantem? nihil enim illorum, ut uno verbo dicam, quæ ad vitam humanam utilia sunt, homines absque igne faciunt. Excellentis Bonitatis est, ait, atque clementia. Quod autem Sol cum hyemale solstitium attingat, ad nos rursus

acce.

accedit, fructuum hos quidem maturans, hos desiccans,
 quorum videlicet tempus præteriit: & cum hæc agas
 non proprius venit, sed cavens ne si plus quam oporteat
 nos calefaciat, nobis afferat nocumentum, regreditur:
 cumque iterum ibi fuerit, ubi nobis etiam manifestum
 est, si longius aberraret frigore congelaremur, rursus mu-
 tatus nobis adpropinquat, in eaque parte cœli versatur,
 ubi quammaxime nobis profit? ædepol, ait, hæc omnia
 videntur bonum gratia facta esse. Quod autem cum
 manifestum sit non potuisse nos sufferre nec æstum, nec
 frigora, si repente venerint, tam paulatim ad nos ac-
 cedit sol, tamque paulatim a nobis recedit, ut in utris-
 que contrariis constitutis nos lateat? Ego quidem ait
 Euthydemus, hoc nunc cogito, ne non sit aliquod iis
 opus, præterquam ut de hominibus cutam habeant. Hoc
 autem solum me impedit, quod etiam cetera animantia
 participant his. Ad hæc Socrates: Nonne manifestum
 est, inquit, hæc etiam pro hominibus gigni atque edu-
 cari? quod enim aliud animal tot fruitur bonis a ca-
 pris, porcis, boibus, equis, asinis, ceteris animanti-
 bus, quot homines? Mihi quidem videtur quod pluri-
 mis bonis ab ipsis, quam a plantis fruuntur. Nutriuntur
 namque, atque pecuniam exigunt, non minus ab
 ipsis, quam ab illis. Multique hominum his quidem,
 quæ a terra gignuntur, non utuntur in cibum: a pe-
 cudum vero lacte, caseo ac carnibus nutriti vivunt.
 Omnes autem cicurantes & domantes utilia animalia,
 utuntur eis, ut cooperatoribus & in aliis multis. Con-
 cedo tibi hoc etiam ait. Video namque illa quoque,
 quæ nobis sunt fortiora, tam subjecta hominibus effici,
 ut eis, ut volunt, utantur. Quod autem cum multa
 diversaque sint bona atque utilia, Sensus hominibus
 crearunt ad singula congruos, per quos omnia sentiamus:
 quodque rationem nobis targiti sunt, qua cogitaremus

ac memoria teneremus, quæ sentimus, quidque nobis conducat, reperiremus, multos modos inveniremus, quibus bonis quidem frucremur, mala vero depelleremus. Et ad hæc linguam nobis præbuerunt, per quam omnia bona alter alteri communicaremus, docendo, leges ferendo, Rempublicam gubernando: videntur profecto o Socrates magnam hominum curam Dii habere. Ita insignis ille Philosophus *Socrates*. Sane utitur hic argumento Philosophus noster, quod nonsolum urgentissimum est; sed quorundam, etiam simpliciorum captui attemperatum, nimirum ab ordine, & finibus Universi. Solent equidein accuratiores ævi nostri Philosophi, quædam axiomata & propositiones præmittere, antequam argumento illo utantur; nullus autem dubito, quin *Socrates*, qua erat insignis mentis perspicacia, supposuerit, postulata illa, quæ recentiores solent præmittere, ab *Euthydemus* concedi. Admiremur autem hic insignem Viri prudentiam, quod subtilioribus argumentis posthabitis, ea proposuerit, quæ ingenio humano quam maxime sunt attemperata atque convenientia, requirunt enim argumenta illa, uti in Scholis appellantur, metaphysica, homines qui attentissime singulas ideas, propositiones, atque nexus earum perpendunt, quorum exiguus inter homines numerus est. Saltem in eo longe prudentior discipulis *Cartesii* erat, qui ubique, etiam in compendiis Theologiarum, ubi minime necesse erat, duo illa argumenta ab idea Dei petita in medium proferunt; quæ uti sunt valde subtilia & ex multis aliis propositionibus elicita; ita minime apta sunt, ad solidam

dam persuasionem circa gravissimum hoc caput, ingenerandam; ut non dicam, de quo tamen jam non agitur, falsa esse, saltem omnium qui de hisce meditantur confessione, multis dubiis obnoxia. Observandum insuper *Socratem* hic voce *Deorum*, non *Dei* uti; sine dubio quia noluit offendere discipulorum animos, atque sensim sensimque ad hanc veritatem inculcandam procedendum existimavit. Ut non dicam, quod difficile esse existimaverit, de Deo aliquid certi asserere. Notum est *Platonem* in *Timao* pag. 526. dixisse: Τον Πομήννον καὶ Παιτερά τας παντος ἐνέργειαν τε ἐργον, καὶ ἐνέργειας εἰς παντας αἰδηνῶν λεγειν. Rectene autem fecerit nec ne, *Socrates*, quod majori Zelo compulsus non fuerit ad salutarem illam propositiōnem tuendam & defendendam, jam quidem non quærimus. Certe si *Euthydemus*, & qui præsentes erant, ratiocinari potuere, sine magno labore sentire poterant, quid animo premeret *Socrates*. Ad sunt præterea in *Platonis* dialogis non pauca vestigia contentæ Opinionis, publice de Viis receptæ. In *Eutypheone* inducit *Plato Eutypheonem*, nescio quem, quasi Patrem capit is accusaret, factumque hoc suum nefarium exemplo *Jovis*, qui vincula *Saturno* injecerat eumque exsecuerat, defenderet. Quod cum *Eutypheo* dixisset, addidissetque ideo quosdam sibi indignari, quod patris esset accusator: qui tamen id, quod *Saturno* fecerat *Jupiter*, non improbarent, qua in re a se in etiis dissentirent; respondet *Socrates*, se ea de caussa rerum factum, quod cum talia quispiam de Diis dicebat, moleste ferret: ἀρετὴ γε τῷ ἐστιν ἡ ἐνέργεια την γραφην φευγω, ὅτι τα τοιαῦτα δυχερεως πως ἀποδεχομαι.

δεχομαι. In sequentibus etiam ostendit, se fabris Græcorum de Diis fidem non habuisse, cum mirabundus sic interrogat Eutypbronem; an ergo bellum putas Diis esse revera inter se, Εγ̄ graves ini-
micitias, & pugnas, & alia hujusmodi multa, qua-
lia dicuntur a Poëtis & bonis Scriptoribus? His cum
alia nobis tempa imaginibus sunt variegata, tum
etiam in magnis Panathenaicis peplum ejusmodi
pecturis plenum in arcem fertur. Veranc hæc esse
dicimus o Eutypbron? Καὶ πολεμον ἀρετὴ τῆς συ-
νατ τῷ Οὐρανῷ τοῖς Θεοῖς πρὸς ἄλληλας, καὶ ἔχ-
θρας δεινῶν καὶ μαχασ, καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλά,
όια λεγέται ύπο τῶν Ποιητῶν καὶ ύπο τῶν ἀγαθῶν
γραφεων; τα τε ἄλλα Ἱεραὶ ἡμῖν καταπεποιηται,
καὶ δὴ καὶ τοῖς μεγαλοις Παναθηναιοις ὁ πεπλος
μεσος τῶν τοιχῶν ποιητικῶν ἀναφερεται εἰς την
ἀκροπολην. Ταῦτα ἀληθη φωμεν εἰναι ω Ευθυ-
φρον. Hinc ipse Plutarchus de placit. Philosoph.
Lib. I. cap. 7. Socratis & Platonis de Deo senten-
tiam exponens sine ambagibus quid senserint, ape-
rit, dicens: Σωκράτης καὶ Πλάτων το ἐν το μονο-
φυες, καὶ αὐτοφυες, το μοναδικον, το ὅντως αὐτο-
γον. Πανύται δε ταῦτα των ὀνοματων εἰς του νυν
σπευδες, νυν δὲν ὁ Θεος χωρισον εἰδος, ταῦται το
αἵμιγες πασης υλης μηδενι παθητα συμπεπλεγμε-
νον. i. e. Socrates & Plato unum singularis & per
se subsistentis naturæ ac solitarium, revera bonum;
omnia autem hæc nomina ad mentem referuntur.
Mens ergo est Deus, species separata, hoc est since-
ra, ab omni materiæ mistura; nec ulli rei, qua
pati aliquid possit, implicita. Idem Socrates cita-
to Xenophontis loco, probat, Deum inconspicuum
esse,

esse, nec minus tamen colendum. pag. 505. Quod igitur Dii sint, hominumque habeant curam, tu quoque o Euthydemus cognosces, si non exspectes quo usque Deorum videris formas. Satis numque erit, opera eorum considerando colere ac honorare Deos. Cogita autem quod ipsimet etiam Dii eo modo se nobis ostendunt. Nam et alteri Dii, cum omnia nobis bona praebant, nihil horum tamen nobis palam visi largiuntur. Ille quoque qui totum orbem ordinat atque continet, in quo omnia honesta bonaque sunt, qui que cum semper eis utamur, semper nihilominus recentia, sana et immortalia ea nobis dat citius, quam homo cogitet, et absque defectu nobis ministrat, hic maxima quidem intelligitur operans, hoc vero totum gubernans invisibilis nobis est. Et paulo infra. Atqui hominis etiam anima, si quid aliud humanum, natura divina participat. Nam illam in nobis dominari manifestum est, videtur autem minime. Quae cum quis consideret non negligat invisibilia oportet, sed ex illis quae sunt, potentia eorum cognita, honore Deos prosequatur. Observandum heic loci Socratem Deum omnium rerum Auctorem distinguere a Diis. Atque adeo interdum sententiam suam clarius, quam alibi, expondere. Ratiocinatur hic eodem modo, quo usus est Paulus Apostolus ad Rom. I. Τα γαρ ἀργαλαὶ αὐτὸς ἡ πίστεως κοσμός τοις ποιημάσι νοσμέναι καθοργαλαὶ. Concessit porro Socrates, dari leges quasdam divinas omnibus in universum hominibus præscriptas. Probat hoc Xenoph. locus pag. 508. supra Sect. IV. a nobis adductus.

Preces, quas ad Deos fundebat, & quas inculcabat aliis peragendas, singularem ingenii bonitatem præ se ferunt. pag. 450. ait Xenophon: Καὶ εὐχεῖο δὲ πρὸς τὰς Θεὰς ἀπλῶς τὸ ἀγαθὸν δίδονται, ὡς τὰς Θεὰς καλλιτὰς ἐιδόταις ὅποιαις ἀγαθαῖς εἰσι, τὰς δὲ εὐχομένας χρυσιούς, ηὔργυριούς ηὕτως αὐτοῖς εἰσι, ηὔργυρο τι τῶν τοιχτῶν, ὃδεν διαφορον ἔνομιζεν εὐχεῖται, ηὕτως εἰ κυβείσιν, ηὕτως μαχητῶν, ηὔργυρο τι εὐχοιτῶν φανερῶς ἀδηλῶν ὅπως ἀποβησοῖτο. i. e. Orabat autem Deos simpliciter bona præstare, tanquam optime Dii quænam nobis bona sint scirent. Qui vero aurum, aut argentum, aut tyrannidem aut quippiam hujusmodi a Diis orando petebant, illos simile quid opinabatur orare, ac si ludum taxillorum aut prælium, aut aliquid orassent, cuius incertus exitus esset. Eodem libro pag. 452. egregie divinæ Providentiæ laudes ebuccinat. Dicam vero inquit Xenophon, que quondam eum de Numinis cum Aristodemo, qui parvus cognominabatur, audieram disputantem. Cum enim eum consideraret nec Diis sacrificantem, nec divinatione usum, quin in contemtu habentem ac deridentem illos, qui ea faciebant. Dic mihi Aristodeme inquit, sunt ulli hominum, quos ut sapientes admiraris? ita esse respondet. At ille: expone nobis nomina inquit: Inversum ego compositione Homerum quammaxime sum admiratus, in dityrambo Melanippidem: in Tragœdia Sophoclem: in arte statuaria Polycletum: in pictura Zeuxin. Utrum autem Socrates ait, illi tibi videntur magis admirandi esse, qui insipientia & immobilia simulacra operantur, an illi, qui animalia scientia & mobilia? multo per Jovem inquit,

qui

qui animalia faciant præsertim si non forte, sed cogitatione hæc fiant. Illorum vero quæ incerta sunt ad quem finem tendant, quæque manifeste in utilitatem cedunt hominibus, utra fortunæ, ac utra iudicas rationis & cogitationis opera esse? Quid vero non tibi videtur, qui principio homines fecit, utiliter eis sensus tribuisse, per quos unumquodque sentirent? oculos ut visibilia videant, aures ut auditibilia audiant. Sic etiam de iis, quæ odore sentiuntur, quorum nulla esset utilitas, si non additæ nobis nares fuissent. Dulcium etiam & acutorum quis nobis esset sensus, si non fuisset nobis lingua data, judex illorum? Ad hæc non videtur tibi hoc etiam Providentiae opus fuisse, quod cum visus imbecillis esset, palpebris eum circumvallare, quæ cum opus fuerit uti visu, aperiuntur, in somno vero clauduntur? Ut vero ne venti nocere possint, pilos palpebrarum, quasi decoloratorium ac supercilia eminentia super oculos imposuit, ne qui descendit a capite sudor noceat. Quod autem aures suscipiunt quidem omnes voces, nunquam autem implentur, dentiumque anteriores quidem omnibus animalibus tales constructi sunt, ut secare possint, molares autem, ut ab illis cibum incisum suscepimus molere valent. Ac os, per quod animalia ea, quæ capiunt immittunt in ventrem, penes oculos naresque fitum est. Turpium vero ac fætidarum rerum, quæ projicienda sunt, illorum inquam conductus retro construxit, ac regionem eis tribuit, quam longinquam a sensibus. Hæc omnia cum tanta Providentia facta, dubitas an fortunæ, an rationis sint? Non per Jovem inquit: quin ita consideranti miki, videntur

tur hæc omnia sapientissimi Creatoris, animantibusque affecti opus quoddam fuisse. Eadem pagina asserit, Deum esse laudandum quod admirabili artificio mentem corpusque formaverit. Aristodemus dixit: non neglico ego Deum o Socrates, inquit, sed arbitror, eum majorem esse, quam ut indigeat meo cultu, immo Socrates, ait, quanto tibi major esse videtur, tanto magis colendus atque adorandus est. Scias o Socrates, inquit, quod si arbitrarer Deos hominum habere curam non negligerer eos. Et cur ait non opinaris eos de nobis curare, cum videoas eos primum quidem solum hominem animalium reclum creasse, (quod id efficit, ut multa provide-re possit magisque respicere quæ supra se sunt ac minus laborare) visumque, & aures ac os dedisse? deinde aliis quidem gradientibus pedes solum præstasse, qui ad ambulandum conferunt: solum homini manus quoque addisse, quibus plura operatur, propter quæ feliores sumus cæteris animantibus? at linguam cum cætera animalia habeant, solum humanam talem fecisse, ut modo hanc, modo illam partem Oris tangat, ac vocem articulet, alterque alteri, quæcunque velit significet. Non vero satis habuerunt de corpore nostro curasse: sed quod majus est, animum quoque quam optimum homini immiserunt. Cujus namque alterius animalis animus, primum quidem cognoverat maximarum optimarumque rerum Creatores Deos esse? quod vero aliud genus præter Homines Deos colit? aut quæ anima accommodior humana est vel ad famem præcavendam vel sitim, frigora, æstus, aut morbis obviandum, aut robur exercitatione consequendum, aut ad doctrinam percipien-dum, laborandum, aut quæcunque vel viderit vel au-diverit perdoctusque fuerit, memoria retinendum? An non tibi omnino perspicuum est, quasi Deos inter cætera animalia homines vivere ipsa natura omnibus aliis cor-poreque

poreque animaque præstantes? nec enim si corpus habeat
ret bovis, mentem autem hominis, quæcunque voluis-
set agere potuisset, nec illa, quæ cum manus habeant,
amentia sint, aliquid plus habent, tu vero cum utram-
que optimum a Diis habeas, non arbitraris, eos tui
curam habere? Quando ergo, aut cum quid faciant,
putabis eos pro te curare? an cum Consiliarios tibi mit-
tant, quemadmodum tu ais eos mittere debere, ac in-
struant, quid agendum, quidve non agendum sit? Ecce
paucis interjectis: Disce o optime, quod tua etiam insi-
ta mens, quemadmodum velit, tuum corpus gubernat.
Itaque opinandum est, illam etiam, quæ totam conti-
net Sapientiam, quemadmodum sibi placitum est, sic
omnia gubernare. Num putas, tuum quidem oculum
posse ad multa usque passuum millia pervenire, di-
vini autem oculum impossibile esse simul totum conspi-
cere? aut tuam quidem animam de his quæ apud di-
versas regiones geruntur, aut Athenis aut in Sicilia,
sive apud Ægyptios, posse cogitare, Prudentiam vero di-
vinam omnia simul non posse curare? nempe, si quem-
admodum cum gratum hominibus facias, facile eos qui
gratum tibi faciunt cognoscere potes: cumque consilium
petas, quinam prudentes sint haud ignoras: sic etiam
Diis grata faciens experientiam capere velis, si qui eo-
rum consulerent, quæ incerta hominibus sunt, scies eos
profecto tales esse, ut simul omnia viderent ac audirent,
& ubique adessent, simulque omnium curam haberent.
Itaque (ita addit Xenophon) mihi videtur cum hæc
diceret, suis Auditoribus persuadere, non modo cum
ab hominibus videantur ab injustis & turpibus & im-
piis rebus abstinere, sed non minus cum in solitudine
essent: cum certo tenerent, nihil eorum quæ agerent,
Deos latere. Ita Xenophon. Quam præclara hæc sint,
& ad hominem rectæ rationis capacem, virtutis-

que studiosum ad recte vivendum apta, nemo non videt. Quid de mentis immortalitate senserit notissimum est. Hinc inde in *Æschin's Dialogis*, *Platonis Phædone*, *Gorgia*, de hoc argumento agit. Unum tantum atque alterum addam testimonium. In *Dialogo tertio Æschin's*, qui agit de morte, post quam ex mente veterum Græcorum de statu hominum bonorum & malorum post mortem locutus esset: ita ait pag. 117. edit. Clerici: *Hæc quidem audivi a Gobria; tu Axioche judicium feres: ego enim ratione adductus hoc unum certo scio, animam omnem esse immortalem.* *Hæc vero, etiam cum ex hoc loco migravit, est sine tristitia.* Itaque sive infra, sive supra, beatum te esse oportet, qui pie vixisti. Pudet me tibi quicquam dicere o Socrates, tantopere enim absurum a metu mortis, ut jam amore ejus tenear: ita me hic sermo, quasi etiam cœlestis permovit. Jam vitam despicio migraturus quippe in meliorem domum. In *Phædone* Sect. 46. ait: *Hæc igitur eo modo se habere, ut ego narravi, non decet Virum judicio præditum affirmare.* Attamen vel hæc, vel talia quædam esse circa animos nostros eorumque habitationes, quandoquidem animum immortalem esse liquet, hoc adserere & decere mihi videtur & dignum esse sic rem habere putantem periclitari. Taceo alia loca, quæ Viti D. colligerunt. Vide quæ concessit Witsius Miscell. Tom. 2. p. 686. de *Justificatione ex mente Gentilium*. Scio Virum Optimum non semper eadem cum confidentia loqui de hoc gravissimo argumento: neque mirum est, si cogitemus, quo tempore vixerit, & quæ dubia ratio sola suppeditare possit. Interim si omnia loca, in quibus de hoc argumento egit, conferamus, patebit, summum virum credidisse maxime probabile esse, mentem corpori

corpori superfuturam, atque Deum recte & male
factorum rationem habiturum. Evidentia mathe-
matica hic locum non habet. Sufficit maxima
probabilitas. Quæ quin in animo Socratis radices
egerit, nullus dubito. Nihil jam dicam de egre-
giis præceptis ad recte vivendum mirum quan-
tum facientibus: quæ adferre possem contra Ari-
stophanem, quæque a Stanlæo, Clerico, Charpentier,
aliisque dudum collecta sunt. At hæc mihi suffi-
cere videntur ad defendendum incomparabilem
Philosophum. Mirum autem est, nonsolum A.
ristophanem impurissimum & dicacissimum nebulo-
num; sed & Patrem aliquem Ecclesiæ, quos ta-
men veritatis amantissimos esse oporteret, pessime
de Optimo Viro judicasse. Factum hoc est a La-
Eiantio Oratore quidem populari, sed veritatis non
admodum semper studioso. Is Lib. 3. Sect. 20.
pag. 356. edit. Walchii ita rhetoricitur: *Aliquid*
ergo Socrates habuit cordis humani, qui cum intellige-
ret, hæc non posse inveniri, ab ejusmodi questionibus
se removit, vereorque ne in eo solo. Multa enim sunt
ejus, non modo laude indigna, sed etiam reprehensione
dignissima, in quibus fuit suorum simillimus. Ex his
unum eligam, quod ab omnibus sit probatum. Celebre
hoc Proverbiū Socrates habuit: Quod supra nos, nihil
ad nos. Procumbamus igitur in terram, & manus
nobis ad præclara opera datas convertamus in pedes. Ni-
hil ad nos cœlum, ad cuius contemplationem sumus ex-
citati, nihil denique lex ipsa pertineat. Certe victus
nostri caussa de cœlo est. Quod si hoc sensit, non esse
de rebus cœlestibus disputandum, ne illorum quidem ra-
tionem potuit comprehendere, quæ sub pedibus habebat.
Quid ergo? num erravit in verbis? verisimile non est;
sed nimirum id sensit, quod locutus est, Religioni ini-

nime serviendum. Quod si aperte diceret, nemo patetur. Quis enim non sentiat hunc mundum tam mirabili ratione perfectum aliqua Providentia gubernari? quandoquidem nihil est, quod possit sine ullo Moderatori consistere. Sic domus ab habitatore deserta dilabitur: navis sine Gubernatore abit pessum: & corpus relictum ab anima defluit: nedium putemus tantam istam mollem aut construi sine artifice aut stare tam diu sine Rectore potuisse. Ita Lactantius: breviter ad hanc cavillatoriam Orationem respondemus, noluisse bonum Patrem, ut solent homines disputaces, Socratem nostrum intelligere, ut Eloquentiam suam & ubertatem dicendi ostentare possit. Dubium non est, quin probe sciverit, quo sensu hoc usitatum usurpaverit Proverbium: Erat enim in Philosophorum veterum Scriptis non parum versatus. Quod si hoc intellexit a calumniæ criminie absolvì non potest, inter Patres Ecclesiæ licet relatus. Quid autem magis a Viro honesto, præsertim sanctissimæ disciplinæ alumno, procul esse debet, quam innocentes calumniis proscindere? Si quis inter Christianos hoc proverbio usus fuisse, atque a Philosopho nequissimus ille sensus tributus esset, bone Deus! quos clamores sustulisset disertissimus Pater? quot pagellas querelis & virulentis castigationibus impleisset? at cum Pater Ecclesiæ hoc dicat mendacium, si Diis placet, in veritatem scilicet mutatur. Nullus dubito, quin Philosophiæ Socraticæ gnari & studiosi a Religioni Christianæ Professoribus alienum habituri sustinent animum, si percepissent, quam inique agatur cum Philosophorum excellentissimo. Intellexisse autem Lactantium proverbium Socratis, non solum patere videtur ex *Invectiva*, quam in *Cicero*.

nem habuit Lib. 2. Sect. 3. Sed vel maxime ex accusatione Anaxagoræ. Is enim dixit se cœli solisque videndi gratia vivere, quod loquacissimus Pater ita interpretatur, ac si dixisset, se unice ad jugem astrorum contemplationem factum esse. Ita mentem Anaxagoræ & Socratis male accipit & quidem studio. Adeo verum est illud Comici, nihil tam bene dictum, quin male narrando possit depravarier.

VIII.

Antequam Socratem dimittamus, juvat paululum ab itinere recedere, atque unum, & alterum, quod ipsum, ejusque Religionem attinet, adjicere. Audivimus quam præclare de Numinis senserit Optimus Vir; cognitum insuper, atque perspectum quanta vitae puritate, modestia, continentia ad finem usque vitae ante omnes alios Philosophos eluxerit. Hinc factum, ut non semel de salute Socratis post hanc vitam accepta, Viri Docti ultro citroque disseruerint. Liceat & mihi libere animi cogitata proponere, non studio disputandi, aut quenquam offendendi, sed exercitatio-
nis gratia. Notum est in diversa abire Eruditos circa statum Gentilium post mortem. Quidam omnes in universum Gentiles Religionis Christianæ cognitione destitutos orco addicunt. Sunt qui nihil temere definire volunt, existimantes rem omnem æquissimo totius Universi Judici permittendam. Alii denique putant, probabiles adesse rationes, quibus inducti credamus, Socratem a Deo post mortem dignam meritis remunerationem accepisse, aut ut rectius dicam, Deum gratiam ei fecisse, erroresque, quos parum cavet natura humana, condonasse, propter insignem animi bonitatem,

qua per universum vitæ curriculum eluxit. Notum multos ex Patribus, & emendatorum Sacrorum Antistitibus postremam amplexos esse sententiam. Ex recentioribus aliud agendo duos comprehendendi, qui benigne satis de eo circa hanc materiam judicant: T. Faber in Notis ad *Lucianum* Tom. 2. pag. 589. Edit. Grævii ait: hoc ausim asserere:

*Si quis morte obita sensus tellure sub ima est
Socratici gaudent Manes & grandior umbra
Ambulat Elysium, tanti Scriptoris honore.*

Joannes vero *Clericus Sylv. philolog.* cap. 3. p. 207. ita mentem pandit suam: *Cum nulla voluntatis suæ indicia ei, aut aliis Græcis, patefecisset Deus: mirum non est eum dubitasse, & adquievisse in moribus receptis, dum aliud nihil melius inveniret. Immo vero mirum est, tam multa ab eo, sine Revelatione, de Deo eximia dici potuisse. In Dialogo ante memorato, egre-
gie, quamvis dissimulanter, ne offenderet Athenienses, docet, satius multo esse Numini permittere delectum eo-
rum, quæ nobis conveniunt, cum nesciamus quid utile nobis futurum esset; quam ea petere, quæ nobis, si a Numinе concedantur, sint exitialia futura. Quo quid dici melius possit hac de re, me nescire fateor. Coluit ergo unum Deum Summum, multosque inferio-
res, sub nominibus usu consecratis, & quidem cum animo, tum ritibus patriis, quam optime potuit. Quo-
modo verum Numen bæc facta & dicta ejus interpreta-
tum sit, quodve judicium de iis tulerit, Dei est aperi-
re, non meum: sed malim cum Clem. Alexandrino, &
aliis veteribus Christianis, benignius sentire de Optimo & Doctissimo totius Cœciae Viro, quam graviorem sen-
tentiam ferre: tacente præsertim ejusmodi de rebus divi-*

na Revelatione. Hactenus *Doctissimus Clericus.* Dicam mox, quid occasione horum verborum inter me & amicum disputatum sit, postquam hoc unum præmonuero: Nimirum præstare, si Viri Docti de *propria sua salute* potius, quam de *aliorum* solicii sint; multa enim requiruntur ad probitatem vitæ consequendam, omniaque impedimenta, quæ in vitæ nostræ curriculo occurrere solent, removenda. Interim minus errare eos credo, qui ex amore proximi benigne de aliis judicant, quam qui nullo habito discrimine, quemvis condemnare solent. Dicam igitur cum venia B. *Lectoris*, non quid verum certumque sit; sed quid non prorsus improbabile de hoc argumento dici possit, salvo meliore judicio. (*) Convenit me aliquando amicus atque me in lectione *Memorabilium Socratis* occupatum esse deprehendit. Inter alia dixi me mirifice hoc Scripto capi, atque inter eos esse qui maximi faciant *Socratem*. Magnus fuit, inquit ille, *Vir Socrates*; Sed si Sacris Literis credimus, una cum aliis Revelationis luce destitutis misere cum Philosophia sua periit. Prælegebam illi ante citata *Clerici* verba, & quærebam, quid de iis sentiret: Respondit, mirum non esse, tam benigne de *Socrate* sentire *Clericum*. Notum enim esse, *Arminii Sectatores* minus recte de hoc argumento sentire. Scripturam omnes Gentiles in universum a regno Dei proscribere; notum esse locum *Apostoli Act. IV.* addebat, si

L1 4

Socra-

(*) Vide Dissertat. D. de Beaumarchois Nob. Steele libello, cuius titulus: *Le Heros chrétien adjectam.*

Socrates salvatus fuerit, frustra Servatorem ad emendandum genus humanum in terris comparuisse, quod tamen rectissimis Religionis Christianæ principiis contrarium: neminem esse, qui leges per rationem mortalibus præscriptas præstare possit, quod tamen S. Literæ ubique postulent &c. &c. Tum ego, nolo inquam *Clerici* sententiam pertinaciter defendere; sed tecum quæ verisimilia mihi in hoc negotio, siquidem vacivas præbere volueris aures, videntur, communicare: ille annuere & petere, ut libere in medium proferam animi sensa: tum ego, permitte quæso, ut quædam præmittam antequam quæstionem ipsam attinbam. Suppono itaque primum, *Socratem* ita vivisse, atque ita de religione sentisse, ut Veteres fere in universum omnes, *Xenophon* cum primis, atque *Plato* edisseruerunt. 2.) Si *Clericus* cæterique, qui benigne satis judicarunt de statu *Socratis* post mortem, errarunt, non tamen eorum sententia videtur exagitanda: cum enim tam magnifice de Dei misericordia & benevolentia, qua universum Genus humanum prosequitur, sentiant, ut existiment, salvis illis virtutibus, vix contrarium dici posse; patet eos optimo fine hæc tueri. Solemus quotidie pro cathedra de mortuis, quorum tamen vitæ improbitas cunctis nota fuit, benigne sentire, quod nemo improbat; & si qui sunt, quibus hac minus prudenter actum videtur, dicere solemus, de mortuis non nisi bene. 3. Nollem equidem quæ de *Socrate* a *Clerico* dicta sunt ad omnes in universum Gentiles extendere: cum autem contendas, omnes, qui a Sacris Christianorum alieni sunt, salutem consequi non posse, in genere etiam hanc quæstionem explicabo, ita tamen, ut a te melius de hac controversia intrui

strui cupiam. Ego vero licet aliter sentiam, lubens ad dicta tua attendam. Incipe igitur si molestum non est. A. Incipiam. Concedes mihi, omnes, qui ratione sua recte utuntur, sine profunda quadam meditatione deprehendere, Deum esse Auctorem Universi; Eum toti Universitati rerum prospicere; Eum bonum, justum, sanctum esse; Eum velle, ut homines ad leges suas, rectae ratiocinationis ope explicandas, vitam suam universam componant. Hæc omnia ego liberaliter dicebam concedo, sed quid inde? Ex eo igitur mea opinione sequitur, omnes quotquot cognoscendarum illarum legum capaces sunt, obligari, ad Deum *pro viribus* amandum, colendum; sequitur, eos oportere credere, Optimum illud Numen præmiis bonos, poenis autem malos affecturum. At obligatio illa vana foret, imo durissima, si certum esset, neminem illas leges observare posse, aut, si servaverit, frustra esse: ab una parte cuncti obligarentur ad servanda præcepta Religionis Naturalis, atque jure existimarent cultores Numinis mercedem qualemcunque exspectare posse; ab altera tamen parte ita finxisset hominem Deus, ut ea præstare non posset. Quis autem talia de Benefico Numinе credit? Omnis obligatio supponit, eum qui obligatur, officium, quod injungitur, facere posse. Si Magistratus a nobis postularet, ut avium instar aera trajicemus, cum tamen pulchre nossent, nos instrumentis ad volandum destitutos, omnes crederent, eum generi humano illudere, simile (ablit hoc ab Optimo Numinе) de Deo esset dicendum. Secundo si impossibile plane est, ut Homines Religionis Christianæ ignari præcepta legis Naturalis

servare possint, sequitur necessario, omnes Gentiles esse ἀπολογητας seu ut clarius loquar, sequitur illis nulla ratione, quod facere neglexerunt, imputari posse. At Paulus Apostolus ait, legem naturae ipsis datam, ut sint ἀναπολογηται. Falsum igitur videtur, quod tanquam certum ponis: profecto si nullus Gentilium adhibita etiam omni diligentia, quae in hominem virtutis amantem cadere potest, praecepta illa praestare potest, causa non observatae legis non in ipsis quærenda est, sed in voluntate ipsius Legislatoris. Loquimur de iis, quibus revelatio divina nunquam obtigit, & qui, si vel maxime voluissent praeceptis illius instrui, non potuere. Conscientiam tuam contendor, ut adfirmes sine ambagibus, utrum haec cum Optimi Numinis Natura consistere ulla ratione possint. 3.) Deus ex tua sententia minus sapienter mundum seu homines potius administrare videretur. Longe maxima orbis pars Religionis Christianae ignara est. Omnes tamen homines conservat, omnibus bonis cumulat. Vitam rationemque concedit; idem, qui nos collustrat, iis etiam oritur sol: quem in finem tandem haec omnia facit? num ideo tandem, ut sciant, solem dari, ut edant, bibant? vel ut sciant dari Numen Optimum Excellentissimumque, at tale tamen, quod adhibitis omnibus mentis viribus conciliari non possit? minime, inquit, hoc eum fit in finem; sed ut in ejus admirationem rapiantur; ut eum colant & ament. At ego, inquam seria non est illa voluntas, nec certa consequentia; si impossibile est ut unquam finem quem intendere ait Deum, obtainere possit. Si seria vero est, aliter judicare non possum, quam Deum vel ideo

tot

tot bonis universos mortales mactare ut obtineat, quod intendit; id est, ut homines ipso opere ad præcepta sua observanda inducantur. Quod ipsum denuo supponit, Deum his ipsis beneficiis non solum serio ad religionis cultum invitare; sed & homines omnes ad hæc attendentes, voluntati Dei obtemperare saltem posse. Observandum denique est 4.) loco, magnum esse discrimen inter Dei Bonitatem, Misericordiam & inter Justitiam ipsius. Potest Deus immerentem beneficiis adficere, & majora dare, quam meritus est. Nihil agit Deus quod suæ naturæ & virtutibus suis contrarium sit: at justitia ipsius atteritur, si dicitur, eum, aut majoribus pœnis adficere quemquam, quam meritus est; aut punire eum, quem legem nulla ratione, si maxime vellet, præstare posse, pulcherrime novit. Quod si igitur Deus Gentiles quosdam, pro viribus Deum, quem cognoverunt, colentes, æternis præmiis adficit, licet talia ac tanta non meritos; ostendit Benevolentiam suam insignem. Si vero æterno exitio addicit homines, qui plura præstare non poterant, nunquam conciliabis hoc cum Bonitate quam in O. M. Deo omnes cummaxime suspiciimus. Tum ille. Facile concedo hominem Gentilem salvum fieri posse per infinitam Dei Misericordiam, si omnia Religionis Naturalis præcepta servaret; at posse quemquam singula præstare & ratio & revelatio repugnat: ratio docet neminem esse perfectum: optimum illum, qui minimis urgeatur erroribus: Revelatio ait, hominem natura corruptum & impotentem ad actiones suas legi divinæ convenienter instituendas: Deum ex toto animo, omnibus viribus, ex toto corde amandum:

at

at hoc a nemine unquam præstitum fuisse constat. At, audi ego inquam, quid ad hæc reponere potuisset *Clericus*: nimicum cum duplex sit quæstio una juris, altera facti, nimicum utrum quis præcepta Juris Nat. servare possit, & hoc polito, utrum actu ipso servaverit vel præstiterit, quæ lex illa postulat. Quod ad quæstionem facti attinet, illa respectu nostri ἀλυτος esse videtur. Deus enim solus scit, quid hic vel ille præstiterit, quibus gradibus cognitionis rerum divinarum fuerit instructus, utrum occasionem habuerit ingenium excoleendi &c.

Quod si tamen adsint præclara & fide digna testimonia hunc vel illum ad rectæ rationis regulas, quantum imbecillitas humana patitur, vixisse, caussam non video cur dubitem de favore Dei in hunc hominem. At novi quid responsus sis. Provocabis partim ad legem illam Dei, *Deut. VI.* extantem, de Deo ex toto animo, totis viribus amando; partim ad obligationem omnibus creaturis ratione prædictis impositam, cunctas cogitationes & omnia voluntatis decreta, ad nutum Numinis componendi; nihil eorum omittendi, quæ ad virtutis perpetuum exercitium pertinent, nihil committendi, quod præceptis Dei contrarium sit. At nec hæc ita sunt comparata, ut inferant, quod contendis. Quod locum citatum ex *Deuteronomio* spectat, nihil videtur ex eo colligi posse, quam Deum ardentissime esse amandum; qui amor, ut ipsius ad h. l. *Clerici* verbis utar, situs est, in ea affectione animi, qua ita Deo obsequentes sumus, ut nulla re ad negligendas aut perstringendas ejus leges scientes & pruden-

nos adduci patiamur. Atque is est demum
 verus amor Dei, qui se constanti obsequio prodit,
 ut ipse docet *Moses* infra cap. X. 12. XI. 1. Lege
 domi eruditas meditationes *Grotii ad Matth. XXII.*
 v. 37. neque quicquam ad rem facit cumulatio
 verborum: ostenderant enim Viri Eruditi multo-
 rum exemplorum inductione, nil nisi intensum
 studium illa repetitione significari. Quod ad alte-
 rum spectat, concedo, Deum ab homine postu-
 lare intensissimum amorem, voluntatemque, o-
 mnibus præceptis, quæ injunxit, obediendi;
 nego tamen Deum hæc absolute velle, sub pœ-
 na æterni exitii; seu ut clarius loquar, nego De-
 um æterno supplicio addictum homines propter
 imbecillitates humanæ naturæ, peccata quotidiana-
 ñæ incursionis, aut ob errores, quos parum ca-
 vet natura humana; sed ob vitia tantum, & ha-
 bitus in iis contractos. Ratio est, quia in idea
 omnis creaturæ labilitas, ut ita dicam, includi-
 tur. Deus igitur ab homine absolutam, & nul-
 la unquam vitiorum labore contaminatam vitæ pu-
 ritatem postulare non potest, per æquitatem su-
 am; licet sanctitas ipsius postulet, ut ad normam
 perfectissimæ vivendi rationis actiones suas com-
 ponant homines. Hæc duo invicem non pug-
 nant. Deus vult, ut omnes in virtutis studio per-
 fectum aliquod Exemplar sibi proponant; &
 quantum possunt, illud imitantur; Idem tamen
 imbecillitatis humanæ naturæ probe gnarus, de
 hoc unice solitus est, ut dispiciat, quantum
 quisque pro viribus suis contulerit, ad id, quod
 præscriptum est, præstandum, vel non præstan-
 dum. Quod si igitur hic vel ille Gentilis Deum
 quantum potuit, coluit, neque consuetudine qua-
 dam

dam prava habitum contraxit male agendi, Bonitas, Æquitas & Misericordia Dei suadent, ut dicamus, Deum ei propitium post mortem futurum, quod si putas non adeo perspicue hæc ex præceptis rationis patere, quod equidem quantum sat is est, constare arbitror, demonstrare tamen non poteris, nolle Deum ob infinitam $\pi\epsilon\rho\chi\eta\pi$ meriti Christi Gentilibus quibusdam ignoscere. Neque certe locus Act. IV. quem cum Theologis aliis multis in sententiæ tuæ præsidium adferre soles, obest opinioni meæ. Si enim antecedentia & consequentia, immo totius sermonis scopum perpendas, deprehendes, Apostolum hoc unum velle, neminem, cui Religio Christiana innotuit, alia ratione veræ felicitatis compotem futurum, quam per viam, quam ostendit Jesus Christus: loquitur de iis, qui eo tempore vixerunt, quo radii lucis divinæ per Christum quaqua versum sparsæ sunt; non autem de iis, qui diu ante quam hoc beneficium mundo contigerat, vixerunt. Neque sequitur, quod contendis, ita Christum frustra in terris adparuisse; aut homines quibus religio Christi nota est, ad normam rationis vivendo salutem consequi posse. Scis me non monente, quam lucem Christiana Religio attulerit mortalibus; haud ignoras deploratissimum Iudæorum & Gentilium statum ante tempora Christi; nosti quot Gentes post adventum Christi & Apostolorum publicam Evangelii prædicationem Idolatriæ valedixerint, & sanctissimam disciplinam ad finem usque vitæ defenderint; Nosti opus fuisse insolitis mediis desperato morbo medicinam adferendi. Hæc omnia cum facta sint non sine mirabili successu, num dici potest, Christum

Num frustra in terris adparuisse, quod hic vel ille
 Gentilis, multo labore & incredibili virtutis amo-
 re, per infinitam Misericordiam salutem difficul-
 ter obtainere potuit? pauci sane erunt, inter Gen-
 tiles, quantum novimus, qui cum Socrate compara-
 si possunt. Rari nantes in gurgite vasto. Diffi-
 cile mentem attollere poterant ad lucem, qui in
 tantis versabantur tenebris; Religio publice recepta
 adeo erat inepta, ut qui singulari ingenii bonitate
 prædicti non fuerunt, vix eluctari potuerint. Post
 allatam autem lucem Evangelii omnia recte vi-
 vendi præsidia abunde adsunt. Stultum igitur
 esset credere, licet esse, postquam Deus majo-
 rem attulit lucem, si cunctum debiles rationis scin-
 tillas actiones suas componere. Non possent ta-
 les ingratii homines Deo placere. Exemplo rem
 illustrabo. Præceptor aliquis discipulum amat,
 si pro ætate & captu in litteris proficit; neque
 omnes fluxæ ætatis errores acerbe notat; quando
 autem est adultiore ætate atque præstantioribus li-
 teris imbutus, non contentus esset Præceptor, si
 contemtis melioribus illis, in rudimentis vellet
 hærere, sed postulat, ut eum animum gerat, eo
 amore literatum ardeat, qualem & confirmata
 ætas, & altiorum scientiarum præcellentia jure
 suo postulant. Exemplum hoc transfer ad Deum
 & videbis, quam nihil valeat objectio eorum,
 qui dicunt, si unus vel alter ex Gentilibus Reve-
 lationis luce destitutis salutem consequi potuerunt;
 sequi, frustra Revelationem superadditam, aut
 eos, qui tanti beneficij compotes facti sunt, Re-
 veleationem impune negligere posse. Idem esset
 ac si quis diceret, sole opus non esse; postquam
 ope accensæ lucernæ noctu aliquando negotia no-

stra peragere potuimus. Tandem velim te obser-
 vare infinitos esse, ut felicitatis post mortem ob-
 tinendæ, ita & pœnæ malis infligendæ gradus,
 quos solus Deus omniscius determinare potest.
 Pro cognitionis, occasionis, &c. circumstantiis,
 quæ inter homines in infinitum, ut ita dicam
 variant, Deus cum hominibus aget. In domo
 Optimi hujus Patris sunt infinitæ mansiones, di-
 versis hominibus locum bene vivendi concessu-
 ræ. Damnatorum simul gradus erunt infiniti: a
 minimo ad supremum peccatorum, omnes æqui-
 tatem Judicis sentient. Verbo nulla erit creatura,
 quæ olim cum adscriptus pœnæ Dies vene-
 rit, adfirmare poterit, Deum inique cum ea egis-
 se, quod tamen multæ, (absit blasphemia) dice-
 re possent, si absque spe veniæ, orco addiceren-
 tur, licet pro cognitionis, & virium modulo,
 virtutem excoluissent. Unde concludo tandem,
 judicium Joh. *Clerici*, neque *temerarium*, aut a
 ratione alienum videri. Certe si mores, vitam,
 præcepta Socratis contemplamur, diffiteri haud
 poterimus, Virum fuisse ingenio præcellentissimo
 & morum probitate quammaxime conspicuum.
 A Max. Tyria *Dissert.* 39. vocatur Φιλοτοφος την
 ἐπιθευσιν, πενης την τυχην, δεινος την φυσιν, αγα-
 θος ειπειν, συνειος νονται, αγρυπνος και νηφαλιος και
 οιος μηδεν εικη μηδε εργον πραξαι μηδε ειπειν λογον.
 Omnes quinetiam ad virtutis amorem incitabat,
 omniaque boni Civis officia præstitit. Notabile
 autem, quod ipse *Socrates* agnoverit eum, qui
 Deum pro viribus coluerit, eum propitium &
 faventem habiturum. Cum enim *Euthydemus* p.
 505. dixisset. *Quod equidem o Socrates nec parum
 negligam Deos, hoc certe scio: doleo vero quod mihi
 vide-*

videtur, nullum hominum unquam beneficis Deorum condignas retribuere gratias posse. Non est propterea dolendum ait o Eythyde me. Vides namque Delphicum Deum interrogantibus, quonam modo quisquam Diis gratum faciat, respondentem, Lege Civitatis. Lex vero ubique talis est profecto, ut juxta facultates quisque Deos sacrificiis placet. Quo itaque pacto aut melius, aut magis pie Deos quisquam honorare possit, quam eo modo quo ipsi præcipiunt? Oportet igitur non prætermisso quoquam possibili, (quicunque enim id facit negligit Deos) hoc modo Deos honorare sperareque maxima bona ab ipsis. Quis namque compos Mantis a quoquam alio majora speraret, quam a Diis, qui maxime nobis prodesse possunt? Hæc vero sperare ab eis illum oportet, qui eis placet: Ille vero eis placebit, qui quammaxime illis obediatur. Ita Socrates. Atque is Colloqui nostri finis fuit. Amicus hic mihi non quidem adsensus est, adfirmavit tamen se hanc materiam accuratiori examini subjecturum. (*)

Tom. VI.

Mm

IX.

(*) Legi nuper Viri Reverendi & Doctiss. A. F. Ortmanni libellum non sine voluptate. Inscriptione est: *Betrachtungen über die Gleichgültigkeit gegen die unterschiedenen Arten der Religion.* Is pag. 137. hanc movet quæstionem: *Kan man alle Menschen verdammen, welche nicht von der wahren Religion sind?* Und ist es nicht gar zu strenge geurtheilt, und der Ge rechtigkeit und Liebe Gottes zu nahe getreten, wenn man meynt, daß alle Menschen, welche doch zum theil das Erkenntniß und die Fähigkeit nicht haben, bloß des wegen sollen verlohren gehen, weil sie nicht die wahre Religion gehabt? Ad hanc quæstionem ita respons-

IX.

Quamvis autem Præstantissimo Philosopho injuriam maximam illatam putem, quod ab Atheniensi

det: Es giebt eine Art Unwissenheit, welche ganz unschuldig ist. Das ist, wenn ein Mensch sich in solchen Umständen befindet, in welchen er weder Fähigkeit noch Gelegenheit hat, zur Erkenntniß der Wahrheit zu kommen. Kurz, wo es ihm nach allen Umständen der Menschlichkeit unmöglich ist, die Wahrheit des Erkenntnisses zu finden, so wird sein Irrthum nicht verdammlich seyn. Wir finden vielmehr in der Vernunft und Schrift gegründet, daß Gott einen jeden Menschen über alles dasjenige zur Rechenschaft ziehen werde, welches seinem besten Wissen und seinem besten Vermögen gemäß ist. Die Straffgerechtigkeit wird in der Zurechnung und dem Urtheil nur so weit gehen, als die Schuld der Vergehung und der Vermögenheit des Menschen gegründet ist. Und nimmermehr wird die Gerechtigkeit Gottes das von einem Menschen fordern, was er nicht empfangen hat. Dieses alles ist klar genug. Allein wie vereit ein jeder Mensch, oder ganze Völker, in dieser Schuld des Irrthums sind, das ist auch nur dem allwissenden Gott bekannt. Und darum kan er auch nur alleine darüber Richter seyn: Und folglich müssen wir Menschen in der Zueignung dieses Sazes unser Urtheil so wohl in Ansehung der Verdammnis als der Seligkeit zurückhalten, und dieses Gott, der aller Welt Richter ist, überlassen. Ich bin völlig überzeugt, daß ein blinder Heide, der von seiner Jugend an keinen sonderlichen Unterricht gehabt hat, und all sein möglichstes Nachdenken gebraucht, und nach seiner möglichstens Erkenntniß und Vermögen Gott geehret, und Got-

niensi Magistratu in carcerem conjectus, atque
coactus fuerit cicutam bibere; non tamen puta-
M m 2 verim

tesforcht und Gerechtigkeit geübet, viel Erbarmung und Gnade zu hoffen habe: Und so urtheile ich von allen Menschen, vvelche in gleichen Umständen sind. Ich schliesse aber in diesen Umständen noch lang nicht alle Heiden ein. Denn vvelche nur irgend Gott erkannt haben, und ihn dennoch nicht geehret als Gott, die werden keine Entschuldigung für die Blindheit ihrer Erkenntniß haben. So lange denen Heiden das Evangelium noch nicht bekannt wvar, so lang werden sie nach dem Gesäze der natürlichen Religion gerichtet werden. Huic adjungo Viri pl. Reverendi & Clarissimi F. W. Sackii judicium de hoc argumento, quod extat parte VII. libri præstantissimi, cuius Inscriptio: *Vertheidiger Glaube der Christen.* Verba ita sonant: Man findet zwvar wvirklich, daß diejenigen wvenigen Weisen unter den alten Heiden, vvelche die Werke der Schöpfung und ihr eignes Herz hauptsächlich zu Vorwürffen ihrer Philosophie machten, und dahero beydes eine richtigere Erkenntniß von dem alleinigen Gott und Schöpfer der Welt, und mehr Einsicht von ihrem eigenen verdorbenen Zustande erlangten, dadurch auch schon mehr zubereitet, und fähig gewesen wären, die Offenbarung eines Erlösers beydes zu verstehen und mit Freuden anzunehmen. Socrates (Plato in Alcib. II.) erkennt so gar die Nothwendigkeit einer von Gott zu sendenden Person, um von der besten Weise ihm zu dienen und zu gefallen mit Gewissheit unterrichtet zu werden, und ist ganz bereit, alles zu thun, was dieselbe ihm vorschreiben würde, damit er besser werden könnte, als er von Natur sey.

verim eum excusandum quod accusatus non responderit. Secus autem sentiunt veteres & recentiores; quo jure nescio. Cicero Tusc. Quæst. Lib. I. cap. 29. ait: *Socrates nec Patronum quæsivit ad iudicium capitum, nec judicibus supplex fuit, adhibuitque liberam contumaciam, a magnitudine animi ductam, non a superbia.* Vid. & Lib. de Orat. Cap. 54. Maximus Tyrius Dissert. 39. idem defendere voluit, post eum J. Clericus in *Sylv. philologicis*. Juvat ergo, cum materia ipsa digressionem non respuat, paucis hanc quæstionem excutere. Eum in finem argumenta adducam, quibus induci me passus

Warum sollte denn aber eine solche Gemüthsbeschaffenheit und Bereitwilligkeit zu glauben und zu thun, was eine Offenbarung vorschreibt, in dem göttlichen Gerichte nicht als ein wirklicher Glaube angesehen werden? Die Gemüthsbeschaffenheit, die Bereitwilligkeit ein Christ zu werden, macht nach dem Urtheile Gottes einen wirklichen Christen. Ist der Glaube und das Christenthum eines solchen Menschen nicht entwirkt, weil ihm die Vorwürfe desselben namentlich unbekannt sind, so ist solches seine Schuld nicht, und muß ihm vor Gott zustatten kommen; was ein Apostel Jesus Christi sagt (Rom. X: 14.) Wie sollen sie glauben, von dem sie nichts gehöret haben. Ich wenigstens kann mich nicht entschließen, dem höchsten Wesen zu zuschreiben, was ich mir nicht getraue, einem ehrlichen Manne zu zuschreiben. Gott wird nicht erndten, wo er nicht gesät hat, sondern den Erdboden richten mit Gerechtigkeit und die Völker mit Recht. Denique his adjungendus est Cl. & acutissimus Fosterus Serm. Sac. Volum. III. orat. prima.

passus sum, ut credam Eximum Virum male
 egisse, atque dein Max. Tyrii & Clerici excutiam
 rationes in contrarium allatas. Pro certo pono,
Socratem fuisse innocentem, injustissimeque accu-
 satum, quod omnes, qui de hoc argumento
 agunt, concedunt. Nota sunt accusationis capi-
 ta, quæ gravissima erant. Non agebatur de re ni-
 hili, quæque a cordato quovis facile ferri posset,
 & deberet; Sed momentosa cum maxime. Vitia
 illi impacta talia erant, ut merito Athenienses
 pro more seculi & opinionum, quibus erant im-
 buti, in eum animadvertere possent. *Socrates* in-
 nocentem se esse existumavit. In tali casu Vie
 bonus & innocens tacere non debet. Agitur de
 existimatione sua, quam omnes boni tueri debent.
 Cum neglecta nominis fama sæpe multa mala
 coniuncta sunt; multi, quando vident nos accu-
 satos rerum turpissimarum tacere, pessime de
 nobis sentiunt. Verbo; aut truncorum adinstar om-
 nium etiam nequissimorum nebulonum sputa
 excipienda omniumque insultationi quotidie ob-
 noxiæ esse debemus, aut oportet nos defendamus, &
 quidem ubi in Civitatibus degimus, coram judice.
 At prius pati non debemus, nisi inepte adstruas,
 quo quisque melior sit atque innocentior, eo mi-
 norem existimationis rationem eum habere debe-
 re. Nihil reliqui ergo est, quam ut publice accu-
 sati, publice etiam innocentiam nostram defendam-
 us: oportuit igitur etiam *Socratem* hoc facere.
 2.) *Socrates* haud ignorabat accusationem illam non
 solum gravem esse, sed & cum vitæ discrimine
 conjunctam. Ex amicis etiam, & consuetudine Pa-
 triæ cognoscebat, quid futurum esset si inocen-
 tiā suā legitime probaturus non esset: at omnes

boni tenentur omnia facere, quæ ad vitam hanc ab
 Optimo Numine concessam, tuendam, atque
 conservandam facere possunt. Ipse met fassus *Socrates* Deum nos in vitam hanc tanquam in spe-
 culam posuisse, e qua sine Imperatoris summi
 vitæque ac necis Domini iussu discedere non li-
 ceat. Pulchrum quidem est, si Vir bonus mor-
 tem haud timet; sed intrepide eam exspectat: at
 tum demum, hoc fieri oportet, quando torrenti
 se opponere non potest, neque ad vitam conser-
 vandam præsidium ullibi invenit. At talis non
 erat status *Socratis*. 3.) Res erat pessimi exempli,
 negligere defensionem in hoc casu; & quidem
 tum respectu hostium suorum, tum eorum, qui
 amore Philosophiæ ipsius capiebantur. Quod ho-
 stes attinet, notum est successum improborum
 plures allicere: plebs difficulter veri nominis Phi-
 losophos, a Sophistis distinguere poterit: Facile
 ei persuadere potuerunt infensissimi hostes, *Socra-*
tem innocentem non esse, qui cum omnes repre-
 henderet, se ipsum tamen defendere non sustine-
 ret; Eum alto supercilio contemnere ipsum Ma-
 gistratum; eos mores esse Philosophorum, in alio-
 rum vitiis cernere acutum, accusatos autem & con-
 victos scelerum, pisce magis mutos esse. Acce-
 debat, quod plebs haud ignoraret, *Socratem* de
 Religione publice recepta non per omnia recte
 sentire; hinc facile calumniæ suæ aliquam conci-
 liare potuerunt speciem hostes: quod si vero pu-
 blice se defendisset, atque nequitiam suorum ac-
 cusatorum ad oculum demonstrasset; sine dubio
 omnes boni ita in illos exarsissent, atque dignam
 tantis calumniis pœnam tulissent. Quod si vel ma-
 xime Magistratus, pravis studiis corruptus, eos di-
 misisset

misisset impunitos, omnibus tamen innotuisset, quanta esset Celeberrimi & de Patria optime meriti Virtus atque Præstantia, atque in posterum rabida continuissent ora. Quod si ab altera parte fidos *Socratis* discipulos, amore præceptorum ejus incensos, contempleremur, & hoc respectu res erat mali exempli. Facile homines ab amore veritatis & virtutis abducuntur. Rari sunt, qui animum ita contra metum & suspiciones omnes obfirmarent, ut in omnibus vitæ casibus a recto tramite non deflectant. Cum *Socrates* sui defensionem neglexerat, quidam non satis confirmati credere poterant, Philosophiam ipsius & præceptiones non omni proflus erroris destitui suspicio- ne: immo exemplo hoc a Virtutis etiam studio deterrei poterant. Videbant, quibus insidiis Vic bonus esset expositus, & quodnam sit innocentiae præmium. Præstare igitur, a cætera hominum turba non dissentire. Quod si autem strenue se defendisset, & caussam suam coram Judice egregie perorasset, Virtutisque & Sapientiae, ad quas cunctos adhortabatur, pulchritudinem & necessitatem ostendisset, paratumque se demonstrasset, pro præceptionibus suis vitam profundere; nullus dubito, quin discipuli majoris & Præceptorem & Philosophiam ipsius æstimaturi fuissent: vidissent enim hoc Præceptoris exemplo, eam esse Veritatis rationem, ut nullius hominis Auctoritate deprimi, nullis calumniis obscurari possit. Accedit quod 4. loco) notandum, *Socratem* judicium Magistratus adversus se latum facile subterfugere potuisse. Judices ipsi eum interrogarunt, quanti æstimaret litem cum pecuniae multam imponere vellent: at publica defensione ostende-

re potuisset, non solum nulla pecuniae multa se dignum, nedum mortis supplicio; sed se insuper omnia boni Civis officia præstitisse. Norat insuper amicorum in se studia; mulier ipsa, licet non optimae notæ, ora lachrymis ob constantiam in proposito manendi rigavit. Non equidem opus erat, ut misericordiam Judicum imploraret Vir innocentiae suæ probe conscius; at ab altera parte ad professæ mortis audacem viam sine defensione ire, atque amicorum omnium studia negligere, hominis est equidem non perterriti, at non item gravis, & suorum curam habentis. (5.) Denique si *Socrates* in animum induxisset suum, morte veritatem confirmare, tum vel maxime necessaria fuisset ἀπολογία. *Socrates*, uti ex Scriptis cum primis *Xenophontis* patet, videtur de Unitate Numinis fuisse persuasus, convictus etiam Deos publice receptos indignos esse, cultu hominum sapientum. Hic ergo egregiam habuisset occasionem Cultum unius Numinis publice explicandi, defendendi, inculcandi, commendandi atque demonstrandi, se, si quidem hac via ad mortem gravandum sit, paratum esse pro veritate publice annuntiata mortem obeundi. Dubium non est, quin libere adeo loquendo mortem sibi acceleravisset; at tum, quod Philosophum & Virum gravem decet, fecisset; & quis dubitet, quin Oratio Viri auctoritate & ætate venerabilis stimulus in animis Audientium relictura fuisset? quis dubitet, quin persuasio de uno numine altiores radices egisset in animis hominum, quam id factum esse scimus? saltem omnes majori eum laude dignum existimassent, si ingenua confessione Veritatis & Innocentiae suæ demonstratione, in periculum

mortis

mortis pervenisset, quam ea neglecta. Denique
 licet magnifice de Eximio Viro sentiam, laudare
 tamen non possum responsionem ipsius, Magi-
 stratui quærenti, quanti litem æstimaret datam.
 Teste enim *Laërtio* Lib. 2. pag. 43. respondit: Ἐ-
 νέκε τῶν ἐμοὶ πεπραγμένων τύμωμα την δίκην της ἐν
 προτάσει σύνσεως. Hoc enim responso ira conci-
 tati Judices capitis eum damnarunt. Philosophi
 haud erat, & Viri gravis, judicum animos ad
 majorem iram provocare, sed modesta responsio-
 ne quid sibi videatur, exponere. Hæc sunt,
 quæ me impediunt, quo minus recte egisse Exi-
 mium Virum putem. At audiamus jam *Max.*
Tyrii rationes in contrarium allatas. Sequemur
 versionem D. *Heinsii*, atque uncinulis quibusdam
 includemus *Maximi* verba: Postquam qua ratione
 accusatus *Socrates* sese gessisset, ostendit, ita pergit
 pag. 407. edit. *Davisi*: „Sin igitur ulterius videa-
 „mus rectene id a Socrate factum sit, an secus?
 „Quid si igitur ad nos veniret aliquis qui narra-
 „ret, Athenis fuisse hominem, ætate profectum,
 „professione Philosophum, fortuna pauperem,
 „indole eximum, eloquentia magnum, mentis
 „acumine majorem, vigilem, sobrium; qui
 „nec quicquam temere egisset, nec verbum ul-
 „lum effutisset: idem postquam diu inter ho-
 „mines vixisset, nec ullus esset in tota Græcia
 „indolis homo eximiae, quem non in admira-
 „tionem rapuisse sui, sicut & e Diis ipsum A-
 „pollinem, tamen cum invidia paulatim & in-
 „dignatione, eoque, quo pleraque mortalium
 „gens laborat honestatis odio, multi in eum in-
 „surgerent; ex theatro Aristophanes, e Sophistis
 „Anytus, e Sycophantis Melitus, ex Oratori-

„ bus Lyco, quorum hic in Comœdia tangebat
 „ hominem, ille litem intendebat, tertius no-
 „ men deferebat, quartus accusabat, reliqui om-
 „ nes judicabant: hic ita se gessit, ut primo in
 „ Aristophanem inveheret, mediaque in Athenien-
 „ sium urbe ipsis Dionysiis, ebriis adhuc Judi-
 „ cibus, comicis contra convitiis hominem pro-
 „ scinderet: Illinc in Judicium se contulit, ubi
 „ verbis cum adversariis velitatus est prolixaque
 „ Oratione caussam suam egit arte, quæ non dif-
 „ ficulter a Calumniis Judicum averteret animos.
 „ Nam & ad captandam Curiæ benevolentiam
 „ exordia direxit, & ad fidem faciendam narra-
 „ tiones, signis vero argumentisque & similibus
 „ rationibus, quod vellet demonstravit. Testes
 „ etiam opulentissimos, quorum res fidesque
 „ spectata esset judicibus in medium adduxit:
 „ tum suppliciis, precibus, obsecrationibusque
 „ orationem conclusit, neque non lachrymulam,
 „ sicubi esset, opus, effudit. Xantippen postre-
 „ mo ejulantem adduxit, quæ infantes judicibus
 „ vagientes ostenderet. Quibus omnibus cum
 „ animos coronæ tractaret, miserti absolverunt
 „ hominem ac dimiserunt. Præclarum Hercules
 „ Victorem! Recta videlicet illinc in Lyceum,
 „ aut Academiam, reliquosque Philosophorum
 „ hortos læto hilarique se contulisset vultu: non
 „ secus ac qui ex hyberna tempestate redeunt
 „ superstites. Quomodo autem ferre hunc Viri
 „ redditum Philosophia potuisset? non magis quam
 „ Athletam sine sudore, sine pulvere, sine icti-
 „ bus aut vulnere e stadio cum corona redeun-
 „ tem, nec ullum pulchræ virtutis præ se vesti-
 „ giunt

„ gium ferentem, unguento tantum delibutum
 „ Palæstræ Præfектus. „

Satis ex initio & progressu hujus Orationis patet, *Maximum* artis rhetoricandi potius, quam recte, & ordine ratiocinandi suisse peritum. Induit *Socrati* personam, quam agere nunc non debuit; quis enim, cum adserit defensione opus suisse *Socrati*, postulat, ut cum *Aristophane* cæterisque convitiis quasi de palma certaret, aut phalerata dicendi uteretur ratione? *Verba innocentii invenire facile est*, inquit *Darius apud Curtium*. Modesta, gravi & mascula Oratione opus erat, ad Innocentiam suam probandam; non muliebri ejulatu, aut potentiorum patrocinio. Hæc igitur quæ adfert *Maximus* proisus ad rem non pertinent. Hoc unum pone, *Socratem Virum* excellētissimis virtutibus ornatum, de Patria & civibus in universum omnibus optime meritum, at a maleferiatis hominibus gravissimorum scelerum, spretæ Religionis, corruptæ Juventutis &c. temere accusatum, publice coram Judicibus innocentiam suam gravi & modesta Oratione demonstrare, atque impacta crimina a se amoliri. Pone, inquam, hoc unum, & quid est, quod in Philosopho reprehendas? quid alienum tandem a gravitate Viri boni & sapientis? hac si usus esset sui defensione, aut fuisset damnatus, aut absolutus. Si *damnatus*, fecisset saltem quod *Virum bonum* decet, cæteraque Deo fuerant permittenda. Si *absolutus*, quis bonus non laudasset intrepidum Viri animum, atque Innocentiam? quis non execratus fuisset impudentissimorum & nequissimorum hominum mordacitatem, & calumniandi

niandi rabiem? At pergit *Maximus*: „Quare iis
 „ autem Atheniensibus caussam probare suam co-
 „ natus esset Socrates? tanquam judicibus? at
 „ injusti erant. Tanquam prudentibus? at de-
 „ mentes erant. Tanquam Viris bonis? at im-
 „ probi erant. Tanquam benevolis? at succen-
 „ sebant Socrati. Tanquam similibus? at dissi-
 „ millimi erant. Tanquam melioribus? at dete-
 „ riores erant. Tanquam deterioribus? at quan-
 „ do unquam deteriori caussam suam probare co-
 „ natus est melior? quid autem pro se attulisset?
 „ Philosophum se negasset? mentitus esset. Phi-
 „ losophum se confessus esset? hoc ipsum erat
 „ cur succenserent.,, Mera rhetoratio, omni
 argumentorum pondere destituta. Eodem argu-
 mento probarem, innocentissimo cuique temere
 accusato defensionem justissimam abjiciendam,
 cunctaque toleranda, aut locum non habere de-
 fensionem, nisi in confessu Virorum omni suspi-
 cione iræ, amoris, gratiæ, odii plane vacuorum.
 At quo tandem in terræ angulo sunt judices illi?
 cur *Plato tuus* in suggestum ascendere eumque co-
 ram Judicibus defendere voluit? dum insinuit
Maximi, *Præceptoris*, *optimus discipulus?* falsum
 est, omnes judices male de *Socrate* sensisse, ex
 suffragiis enim ante latis contrarium patet. Si Ju-
 dices pravis suspicionibus & studiis capti erant,
 meliora fuissent edocendi. Ea etiam est virtutis
 atque innocentiae vis, ut vel durissima emolliat
 hominum nequissimorum corda. Neque opus
 erat, ut se vel esse, vel non esse Philosophum
 affirmaret. De hoc enim non agebatur. Satis
 notum erat, quis *Socrates* esset. „ Sed ponamus
 „ (ita pergit Rhetor) nihil horum ab eo dicen-
 „ dum

„ dum suisse, sed diluendum solummodo crimen.
 „ Falsum esse nempe quod aut juventutem cor-
 „ rumperet, aut Deos novos induceret. At quis
 „ imperito artis ea persuadeat, quæ sine arte ea
 „ cognosci non possunt. Unde enim ea Atheni-
 „ ensibus peritia, ut quæ sit corruptela Juventu-
 „ tis, quæ Virtus, quis sit Deus, quo pacto
 „ colendus, possint assequi? nec enim curant
 „ mille illi Judices quos faba creavit; nihil de
 „ his Solon scripsit nihil de his venerandæ illæ
 „ Draconis præcepere leges. Sed in jus vocare,
 „ deferre, accusare, rationem facti exposcere,
 „ juramentum calumniæ exigere, aut præstare,
 „ aliaque ejusmodi, hæc sunt de quibus Curia,
 „ quam ibi Heliaeam dicunt, pronuntiat. Non
 „ aliter quam in puerorum turba, qui de talis
 „ suis inter se velitantur: quos alii injuste aufe-
 „ runt, alii injuste amittunt. Veritas autem &
 „ virtus vitæque probitas alios judices, alias le-
 „ ges, alios postulat Patronos. Quorum judicio
 „ vicit Socrates, coronam accepit, laudem me-
 „ ruit. Quis vero non rideret & Senem & Philo-
 „ phum, qui talis cum pueris luderet? aut quis un-
 „ quam Medicus febricitanti persuasit, famem sitim-
 „ que conducere? aut intemperanti malam esse vo-
 „ luptatem? aut quæstui intento non in bonis
 „ esse quod petit? Id si posse fieri demus, etiam
 „ Socratem facile Atheniensibus persuadere po-
 „ tuisse, virtutis cultum corruptelam non esse ju-
 „ ventutis, concedam: nec qui vere Deum no-
 „ verit, circa Deos peccare. „ At verba hæc
 „ sunt prætereaque nihil. Si Judices illi adeo fue-
 „ runt stupidi, ut nesciverint, quid sit Virtus, quid
 „ Deus, quid corruptio Juventutis, cur tandem
 eum

eum in jus vocarunt? Si non magis sciunt quæ potestas vocabulo Virtutis, Numinis &c. sublit, quam Aristophanes suo φλαττοτραττοφλαττοτρατ cui tantum accusatoribus pretium statuunt? Qui fit, ut judices illi adeo stupidi, & barbari, mortuo Socrate statim mentem mutaverint? Αθηναῖοι δὲ ἐν θυσὶ μέλεγχωσαν ὡς εἰλείσαι καὶ παλαιστρας καὶ γυμνασία. Καὶ ταῦς μεν ἐφυγαδεύσαν. Μελίτη δὲ Θάνατον μέλεγχωσαν. Σωκράτη δὲ χαλκην ἔπονα ἐτίμησαν, ἵνα ἐθηγοῖται ἐν τῷ Πομπείῳ Ἀστυπλεῖ ταῦτα ἐργασαμένος. Αὐτοὺς δὲ ἐπιδημησάντας αὐτὸν μερον ἐξεκρυζαν Ἡρακλεῶται, ita loquitur Laertius. Idem confirmat Plutarchus. Cum igitur Judices mortuo Socrate statim mentem mutaverint, Virique Eximii innocentiam publice agnoverint, eo ipso constat, amorem virtutis ex eorum animis non fuisse prorsus ejectum. Quod si igitur Socrates publice caussam suam perorasset, quo erant ingenio Judices, absolutioni locum concessuros fuisse non incredibile est. Nec opus erat, ut Judices doceret, Deum colere, non idem esse, ac corrumpere juventutem. Probe enim hoc callebant Judices. Cujus hoc certum erat indicium, quod Aristophani, cæterisque, vacivas præbuerunt aures. Probandum duntaxat erat Socrati, se omnia fecisse, quæ ad Juventutem emendandam aliquid conferre possent: præceptaque Philosophiæ a se tradita ita esse compara-ta; ut omnibus in universum civibus prædes-sent. „ At pergis, aut hæc juxta sciverunt cum „ Socrate, aut Socrates scivit, illi ignorarunt. „ Quod si sciverunt, quid Oratione opus fuit „ cum scirent? Sin ignorarunt, non defensione „ illis opus fuit, sed scientia. „ Eodem sane ar-gumento probare posset, frustra innocentissimum quem-

quemque falso accusatum se defendere debere. Cer-
te non quærebatur in Judicio, utrum is, qui
virtutem coleret, juventutem corruptat, nec
ne? Sed hoc tantum, utrum Deos patrios negli-
geret, malas artes edoceret nec ne? Er-
go non tanquam Præceptor prima Philo-
phiæ & Religionis præcepta edocere debuit Ju-
dices; sed calumniam tantum dispellere. Si tan-
ta fuisset eorum Ignorantia, ut virtutem a vitio
distinguere non potuerint, (quod tamen nemo
Maximo credit) ejus fuisset, imaginem rei omnium
pulcherrimæ Judicibus exhibere, & quam male
sine virtute Respublica administretur, ostendere.

„ Virtus vero probitasque unum habet, quo se
„ tueatur; sui Reverentiam. Quæ cum eo tem-
„ pore Athenis nulla esset, quid Oratione opus
„ fuit Socrati? „ Verum est eam esse Virtutis & pro-
„ bitatis indelem, ut omnium hominum Reverentiam
& amorem in se convertere deberet. At, eheu satis
experientia docet, probitatem saepe ludibrio ha-
beri. Nunquam *Socrates* accusatus fuisset, si vir-
tutis amore ullo ducti fuissent Athenienses. At
num sequitur: Virtus, probitas & innocentia
non magni habetur a malis hominibus; ergo pro-
bis & innocentibus omnia sunt perferenda? ergo
defensionem sui optimi quique omnem prorsus
debent abjicere? ergo publice innocentium pa-
tronum non est suscipiendum? „ Cedo conse-
„ quentiam. Quid Oratione opus fuit Socrati?
„ inquis ut se morti, si Diis placet, subduceret.
„ Atqui si præcipue vitanda Viro bono mors sit,
„ aliud spectandum fuit Socrati? Non ut judici-
„ bus

„ bus cauſſam oratione probaret ſuam: verum
 „ ut nec Melitum offendere, nec Anytum taxa-
 „ ret, nec Atheniensium vitiis bellum indiceret:
 „ nec ut tanquam communis vitiorum censor,
 „ durus & inexorabilis, qui nihil humile, nihil
 „ blandum, nihil ſervile, aut demifum insufur-
 „ raret cuiquam, totam circuiret urbem: homi-
 „ numque cujuscunque generis fortunas, artes,
 „ iſtituta, ac libidines examinaret libere. „ At
 ego, inquam, non vitanda eſt Viro bono mors,
 quando alia ratione conſcientiae non ſatisfacere
 poteſt: ſed antequam eam ſubit, omnia quae li-
 cita, iuſtaque, tentanda ſunt, ad eam evitan-
 dam. Prodeſſe enim poſſunt Patriæ, Reipubli-
 cæ, Civibus; neque excuſari poſſunt, ſi ad ca-
 lumniias graviffimas ſilent, vitamque tædio quo-
 dam rerum humanarum commoti, amittunt. So-
 crates erat iñnocens: ergo par erat, ut coram ju-
 dice publice innocentiam ſuam demonstraret,
 immo fateretur, ſe vitiis bellum indixiſſe, mores
 Atheniensium taxaffe, laboraffe, ut Anytus &
 Melitus ad emendatiuſ vivendi genus adducerent-
 ter. Hoc ego voce Judicibus cauſſam ſuam
 Oratione probare. Hoc poterat facere, & præ-
 flare tenebatur. Contrarium quod injicit Maxi-
 mus, verba ſunt, prætereaque nihil. Supponit
 enim omnes judices jam ante Apologiam in ne-
 cem iplius conjuraffe; quod probari non poteſt;
 & ſi verum eſſet, nondum tamen iuſta fuiffet ab-
 jicienda ſui defenſio. At aīs, hoc idem eſſet ac
 ſi miles clypeum abjiceret. Quid ego, audio?
 num ille clypeum abjicere dicendus eſt, qui
 omnia facit, quae ad vitam, famamque defen-
 dandam facere poſſunt? qui mortem oppetit qui-
 dem,

dem, at innocenter, & violenter illatam? an
 non potius argumentum possumus invertere, at-
 que dicere, intrepidum illum Philosophum, qui
 publice pravos mores hominum taxando iram
 multorum in se provocaverat, ab inquis accusa-
 tum, nihil præsidii in Philosophia, & naturali
 Eloquentia qua pollebat invenire, statimque, cum
 facile calumnias dispellere liceret, hastam abjice-
 re? „ At quis ferre potuisset, inquis, stantem in
 „ Senatu Socratem humilem, dejectum, vitæque
 „ suæ spes ab aliis emendicantem. „ Datur ter-
 tium inter vappam & avarum, inter humilem
 abjectum & superbia tumidum; non opus sine
 dubio fuisset ut *Socrates* timidi & humiliis instar
 rei vitam exorasset, & veluti emendicaret; at
 nec ab altera parte contemnere debuit Judices,
 Eruditione, Sapientia, se inferiores, aut acri sty-
 lo & acerbis verbis eos perstringere. Hoc unum
 requirebatur, ut serena fronte, modeste, gravi-
 terque, caussam suam peroraret, atque, quam
 innocenter calumnijs atrocissimis sit impetus
 ostenderet. At ais hoc non defensio fuisset, sed
 iræ irritatio, sed flabellum. Ita est, si omnis
 modesta licet, justaque defensio, irritatio dicen-
 da: at quæ caussa est, cur hoc nomen tamen li-
 beræ defensioni imponatur? Sed irritaverit tandem
 quosdam Judicum, quid tum? quoties tandem
 multorum, quos emendare voluit, animos a se
 reddidit alienos, num tacuit propterea, animum-
 que abjecit? aliud docet vitæ universæ cursus.
 „ Quam autem necessaria, inquis porro, apud Ju-
 „ dices hos fuerit defensio, vel hinc apparet.
 „ Annos septuaginta habebat Socrates, cum in-
 „ terea nec a Philosophia, nec a virtute fecisset
 „ divortium: vitæ stadium sine offensione ulla,
Tem. VI. N n „ sine

„ sine vitio decurrerat: victus ejus purus, con-
 „ suetudo proba: neminem compellabat, cui
 „ non prodeisset, nemini se jungebat, quem non
 „ meliorem redderet. Hæc omnia nec a Judi-
 „ cum sententia, nec a vinculis, nec a morte
 „ eum vindicarunt: aquæ vero hydria breve O.
 „ rationi spatium datura absolvisset Socratem? „
 Merus hic est *Paralogismus*. Nimirum Vir integer,
 scelerisque purus, de Republica præclare meritus,
 confessus jam ætate, gravissimorum scelerum ac-
 cusatus tacere debet: ratio est, quia mox vel si-
 ne hoc, naturæ debebit reddere suum debitum;
 quam firma sit hæc ratiocinatio nemo non videt.
 Certe gravis illa, aperta, & mascula peroratio co-
 ram Judice nullum potuisset famæ ejus detrimen-
 tum adferre; sed ostendere potius, quam detes-
 standa sit, & abominabilis hostium ejus ma-
 litia. Addidissent rugæ seniles, & gravitas Viri no-
 ta defensioni aliquod pondus. Quid enim præ-
 clarius, quam in confessu Judicum, & frequen-
 tia spectatorum, delatorum calumnias, enumera-
 tione universæ vitæ recte transactæ, abstergere,
 ad suam cæterorumque civium conscientiam pro-
 vocare & hac ratione omnibus spirans aliquod vi-
 tæ recte transactæ Exemplar spectandum exhibe-
 re? quod si igitur brevi temporis spatio quo caus-
 sam suam perorasset, efficere non potuisset,
 ut absolveretur; saltem officio suo fecisset satis,
 fraudesque hostium in apricum produxisset: „ Sed
 „ inquis tandem, nec poterat hoc Socrates, nec
 „ si potuisset, voluisset tamen. Id vero Jupiter,
 „ & quicquid usquam estis Deorum avertite.
 „ Hoc enim tale est, ut si quis in Castris Syco-
 „ phanta Leonidem illum Spartiatam adiisset, sua-
 „ sissetque ut paulum recederet, neque primum

„ Xerx's

„ Xerxis sustinuisse impetum. Ille nihil audivis.
 „ set credo, sed ibidem cum virtute sua & armis
 „ terram mordere, quam superstes Regi barbaro
 „ monstrare tergum maluisset. Quid aliud futu-
 „ ra erat Socratis defensio, quam tergum obver-
 „ tere, animo deficere, quam timor speciosus?
 „ mansit igitur, impetum exceptit, strenue rem
 „ gessit. - - Mortuus est Socrates. Damnati au-
 „ tem fuerunt Athenienses. Judex eorum Deus
 „ fuit & veritas. „ Respondeo: Non poterat se
 contra hostes plane malignos, & nullis rationibus
 cedentes a morte liberare; sed poterat tamen
 innocentiam suam omnibus facere manife-
 stam. At noluit: ita est: at hoc ipsum est pro-
 pter quod eum accusamus. Nec meticulosus est,
 qui caussam suam strenue defendit: nemo negat
 interim injuste damnatum *Socratem*, nemo negat
 eum hostium insidiis circumventum; nemo tan-
 dem inficias it, Deum judicem esse cujusvis su-
 premium. At non hoc est de quo agitur. Quæ-
 ritur duntaxat, utrum recte fecerit, quod gravis-
 simorum criminum postulatus, altum tenuerit si-
 lentium. At expendamus simul rationes, quibus
 usus est, Cl. *Clericus* ad probandum, non male
 fecisse *Socratem* sui defensionem intermittentem.
Sylv. philolog. Cap. 3. Sect. 8. p. 217. fere iisdem
 rationibus utitur, quibus *Maximum* usum fuisse,
 jam jam audivimus. Breves ergo erimus in re-
 futandis rationibus: Postquam caussas accusatio-
 nis enarrasset, addit: „ Si demissa oratione usus
 „ oratorias artes, quibus invidiam molliret, &
 „ misericordiam moveret, quod difficile factu
 „ non erat, adhibuisset; potuisset, ut videtur,
 „ misericordia Judicum elabi. Sed cum sciret,
 „ se de Patria, de veritate, deque Civium mori-

„ bus optime esse meritum , conscientiaque an-
 „ teactæ vitæ securiorem redderet ; omnia quæ
 „ ad absolutionem facere poterant, præter unam
 „ innocentiam flocci fecit. „ At hæc non ita
 comparata sunt ut probent, recte fecisse tantum
 Virum. Religio christiana , quæ nonnisi pacem ,
 tolerantiam , atque modestiam spirat , atque ar-
 ctius hominis actiones ad virtutum omne genus
 constringit , nonsolum permittit modestam sui
 defensionem; sed & postulat eam aliquando , ne
 veritas ipsa silentio intempestivo detrimentum pa-
 tiatur. Ipsa Dociliss. Viri verba , quæ in additamen-
 tis ad Hamondum & quidem ad Math. Cap. 5. v.
 39. ostendunt mea opinione , quid Viro bono in
 hoc casu faciendum sit; voce inquit avl̄is nr̄i signi-
 ficatur obſistere , eodem modo ac injuria fit; ſive ma-
 nu , ſive in jus vocato eo , qui injuriam imposuit. Non
 vētāt Christus nos obſistere , verbis , quibus ostendamus
 hominibus injuriis , prave ſe eos erga nos gerere , aut
 antevertere & propulsare injuriam ſine maleficio. Et
 paucis interjectis: Statuendum tamen h̄ic eſt injuriam
 eſſe tolerandam , ferrique eam poſſe ſine nimia ejus ,
 qui eam patitur , jactura , aut ſine familiæ nimio in-
 commodo. Neque enim putandum eſt Christum jubere
 bonos malorum ſeſe ictibus conteri pati , aut vitam eti-
 am NB. exitio exponere , familiæque quodvis dedecus
 ferre potius quam ut ad Magistratum querelas deferant.
 Eo modo excluderentur ejus discipuli omnibus Societati-
 bus; ubi boni non poſſunt ſe tueri contra malos , niſi
 ope Legum & Magistratum , qui eas executioni man-
 dari curant. Deus qui Auctor eſt Societatis humanae ,
 omnia ſine dubio probat , quæ ad illam ſartam ac te-
 Etam tuendam necessaria ſunt; ac proinde perfugium ad
 Magistratus , quando ſine eorum auctoritate , gravem
 injuriam propulsare non poſſimus. Ita ipſe Vir Sum-
 mus.

mus. Cum autem Religio christiana secundum ipsum Clericum, hoc permittat, facile est conjicere, nihil in ratione esse, quod illam defensionem proscribat. Immo civilis Societatis leges postulant potius, ut supra satis monuimus. *Socrates* autem pulchre scivit, quam atrox, & periculi plena sit illa accusatio hostium. „ Quinimmo „ (ita pergit Cl. Vir) morte sua præter jus & fas „ damnatus, multo plus Philosophiæ proderat; „ quam potuisset longiore vita, si nunquam accusatus fuisset, & in lectulo decumbens morbo „ aut senectute obiisset. Ostendit constanti ac „ ac impavida morte, se non verbis, ut multi „ alii, sed animo Philosophiæ, hoc est veritatis & „ virtutis amori addictum fuisse. Hinc demum „ certo intelligere fuit, Judicium Vulgi, & quæcunque ad veritatem & virtutem non pertinebant, ab eo revera contemta fuisse. „ At hæc non tollunt justam sui defensionem; potuisserunt hæc omnia contingere, licet publica usus esset Apologia. Vita, quam adhuc prorogare potuisset, in gratiam Calumniatorum non erat amittenda. Dum spatum vivendi concessisset Numen, multis potuisset prodesse; Innocentia ipsius coram Judice demonstrata virtutibus, quibus eluxit per vitam, splendorem maximum adjecissent; quod si tamen absolutus non fuisset, non minus constanti & impavida morte ostendere potuisset, se Philosophum esse, qui & vivere & mori recte sciat. Certe spes beata immortalitatis, quam habet Vir bonus non postulat, ut ad mortem præceps sine cauffa ruat. „ At effecit, (inquit Cl. Vir) fortiter moriendo ut brevi populum Athenensem damnavi Philosophorum sapientissimi & innocentissimi pœniteret; amoremque

„ philosophandi in multis auxit, aut accedit,
 „ ac denique discipulis animum fecit plura au-
 „ dendi. „ At num proposita *Apologia*, si mo-
 riendum fuerat, idem obtingere non poterat ?
 num præscivit quid Athenienses essent cogitaturi ?
 an certum erat, vel audita etiam *Apologia* judi-
 ces, tam grave peccatum commissuros ? hoc pa-
 stremum falsum esse, vel ex eo liquet, quod sta-
 tim post illatam mortem, eos doleret turpissimæ
 actionis. Nimirum innocentem boni omnes eum
 judicabant. An non innocentiae rationes, quas
 adduxisset *Socrates* publicæ æque fuissent futuræ
 validæ, ac aliorum hominum judicia ? libertatem
 philosophandi hac ratione auctam non credo. Ipse
Cl. Vir pag. 203. ad illud *Platonis*: Conditorem
 universi invenire difficile, ait : *nempe sine maximo*
& præsentissimo periculo quod a superstitionis imminebat.
 Neque libera *Apologia* Veritatis a se adsertæ
 parum confirmasset discipulos in persuasione de
 eminentia Viri, rerumque ab eo traditarum pre-
 tio. Reliqua quæ D. Vir adfert, supra, ubi,
 contra *Maximum* disputavimus, excussa sunt. Oc-
 casione mortis *Socrati* a Magistratu illatæ animus
 erat adjungere digressionem de officio Judicis in
 Calumniis Religionem spectantibus. At cum eam
 prolixiorem futuram esse, quam instituti nostri
 ratio patitur, prævideam, atque ea omnia quæ
 dici possint a Viris Eruditis, qui de libertate con-
 scientiae egerunt, sint diligentissime excussa,
 hic finem faciam : conferat interim occasione
 mortis *Socratis* B. Lector Ch. *Wolfii* ætatis no-
 stræ Philosophi Excellentissimi, *commentationem de*
peccato in Philosophum, quæ extat horis subseciv. An-
 ni 1730. Omnia enim optime hoc argumentum
 tractare possunt illi, qui iisdem innocentes calumniis
 obnoxii, atque tantum non eadem experti sunt fata !
 At non juvat heic veterem renovare dolorem.